

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Управління кредитним ризиком банку за матеріалами АТ
«Райффайзен Банк Аваль»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС. 022319.01.13.00

Виконав: студент II курсу, група ФБСм-22-1 _____ Владислав ОНИЦУК
Підпис, дата Ім'я прізвище

Керівник: д-р. екон. наук, професор _____ Ніла ХРУЦ
Підпис, дата Ім'я прізвище

Нормоконтролер _____
Підпис, дата Ім'я прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри

д-р. екон. наук, професор

_____ Ніла ХРУЦ
Підпис, дата Ім'я прізвище

_____ 2023 р.

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні основи управління кредитним ризиком банку	9
1.1 Економічна сутність, причини виникнення та класифікація кредитних ризиків	9
1.2 Концептуальні засади функціонування та особливості управління кредитним ризиком банку	17
2 Формування аналітичного підґрунтя управління кредитним ризиком банку	28
2.1 Аналіз розвитку банківської системи та оцінка кредитного ризику банків України в 2020-2022 р.р.	28
2.2 Загальна характеристика та оцінка фінансових показників діяльності АТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2020-2022 р.р.	39
3 Напрями вдосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль»	53
Висновки	63
Список використаних джерел	66
Додатки	71

Вступ

В процесі своєї діяльності кожна банківська установа зустрічається із різноманітними ризиками, які можуть як позитивно так і негативно вплинути на результати її роботи. Рік російської війни виявився своєрідним натуральним експериментом та природним стрес-тестом для банківської системи України. Банківська система України загалом стійко відповіла не лише на перші воєнні виклики, а й зберегла керованість та безперебійність платежів та втрималась на значно довшій дистанції. Банкам вдалося зберегти приплив коштів домогосподарств на рахунки й адаптувати операційні процеси до осінньо-зимових ракетних обстрілів і блекаутів.

Оскільки переважну частку в активах банків займають кредити, що надаються клієнтам, а процентний дохід банків є основним видом їх доходів, то значущість кредитного ризику виступає ключовим аспектом функціонування банківської установи. Тому в сучасних умовах викликів і загроз актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації кредитного ризику в діяльності банків. Банки мають управляти власною кредитною діяльністю та кредитним портфелем таким чином, щоб забезпечувати отримання максимально можливого прибутку за максимально зниженого ризику, що безпосередньо пов'язаний із механізмом надання та погашення банківських кредитів.

Аналіз наукових літературних джерел свідчить про те, що проблематиці управління кредитним ризиком банку приділяється достатньо уваги як в вітчизняній, так і в міжнародній банківській теорії та практиці. У числі таких науковців необхідно виділити наукові доробки та практичні дослідження: Бобиль В.В. [4], Бондарчук М. К. [5], Владика Ю. П. [6], Гаряга Л. О. [9], Гладинець Н. Ю. [10], Дзюблюк О. В. [15], Зянько В. В. [3], Лінтур І. В. [18], Матосова Д. В. [20], Мостовенко Н. А. [23], Рац О. М. [34], Ситник Н.С. [2], Примостка Л. О. [38] та ін.

Незважаючи на глибину наукових досліджень, проведених у даній сфері, забезпечення ефективного контролю за самим кредитним ризиком, об'єктивна оцінка і можливість вчасного попередження його появи, мінімізація збитків від проведення кредитної діяльності та підтримка фінансової стійкості і стабільності банку обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування та розвиток науково-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо управління кредитним ризиком банку.

Для досягнення поставленої в кваліфікаційній роботі мети нами визначені наступні завдання:

- дослідити економічну сутність, причини виникнення та підходи до класифікації кредитних ризиків;
- визначити концептуальні засади та особливості управління кредитним ризиком банку;
- здійснити аналіз розвитку банківської системи та оцінку кредитного ризику банків України в 2020-2022 р.р.;
- дати загальну характеристику та здійснити оцінку фінансових показників діяльності АТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2020-2022 р.р.;
- визначити напрями вдосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Об'єктом дослідження є процеси управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти кредитним портфелем та кредитним ризиком банку.

Для вирішення поставлених в кваліфікаційній роботі завдань використані наступні методи наукового пізнання: аналіз, синтез, системна оцінка (при з'ясуванні теоретичних положень та понять); індукція та дедукція (при виявленні та дослідженні факторів впливу на ступінь кредитного ризику банку); метод групувань (при здійсненні класифікації видів кредитного ризику); методи економічного аналізу (при аналізі динаміки

і структури основних показників діяльності банківської системи України); метод графічного аналізу (при побудові таблиць та рисунків, що дозволяє візуалізувати основні показники діяльності банку) тощо.

Інформаційною та фактологічною базою дослідження виступають матеріали праць українських і зарубіжних вчених, чинні нормативно-правові та законодавчі акти, методичні рекомендації та звітно-статистичні дані Національного банку України та АТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2020-2022 р.р.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні положень та розробленні практичних рекомендацій щодо напрямів вдосконалення управління ліквідністю банку, а її найбільш вагомими результатами є:

дістали подальшого розвитку:

- систематизація компонент та регулюючих заходів в системі управління кредитними ризиками, використання яких дозволить мінімізувати втрати та ефективно управляти ним;

- організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком банку, який спрямований на забезпечення ефективного контролю як за самими кредитними ризиками, так і на їх об'єктивну оцінку та можливості вчасного попередження появи, мінімізація збитків від ведення кредитної діяльності та підтримки фінансової стійкості та стабільності банку. Застосування такого механізму надасть можливість оперативно адаптувати діяльність банку до негативного впливу зовнішніх факторів.

Практичне значення одержаних в кваліфікаційній роботі результатів полягає в обґрунтуванні наукових підходів, які направлені на вирішення проблем управління кредитним ризиком банку.

Апробація результатів. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження публічно обговорювались та апробовані на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи магістра. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає 72 сторінку, що містять 19 таблиць та 15 рисунків. Список використаних джерел нараховує 40 найменувань.

1 Теоретичні основи управління кредитним ризиком банку

1.1 Економічна сутність, причини виникнення та класифікація кредитних ризиків

Надання кредитів є найдохіднішою статтею банківського бізнесу. Кредити займають вагому частку в активах банку. Основна частка чистого прибутку, із якого в подальшому формуються фонди банку, утворюється за результатами кредитної діяльності.

Кредит в науковій літературі визначається як економічні відносини, що виникають між кредитором та позичальником щодо передання тимчасово вільних коштів на умовах строковості, платності, цільового характеру, забезпеченості й поверненості.

Допоки існують процеси банківського кредитування, у будь-якій країні незалежно від рівня її розвитку існуватиме проблема пошуку шляхів мінімізації й контролю кредитного ризику.

Кредитні ризики – це основні ризики, які виникають в процесі операційної діяльності банку. Їх поява спричинена несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальників, недосконалістю кредитного контролю в банках.

Кредитний ризик банку є ризиком невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією. небезпека виникнення кредитного ризику існує при проведенні позичкових й інших прирівняних до них операцій, які відображаються на балансі банку, а також можуть носити збалансований характер.

У «Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» кредитний ризик

визначається як «розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента» [28].

В науковій літературі не існує єдиного усталеного підходу до трактування економічної сутності кредитного ризику банківських установ.

Категорія «кредитний ризик» розглядається:

- «як можливість (ймовірність) несвоєчасної сплати або несплати відсотків за кредитом та/або суми кредиту, падіння прибутків або зазнання збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника, падіння вартості банківських активів;

- як наслідок несплати кредиту та відсотків за ним, порушення зобов'язань;

- як сукупність несприятливих подій;

- як невпевненість кредитора у позичальнику» [13].

Основні підходи науковців до трактування сутності категорії «кредитний ризик» наведено в таблиці 1.1.

З позицій Нацбанку під кредитним ризиком розуміють «розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента» [24]. Для банку виникнення такого виду ризику є цілком нормальним, оскільки, як і в будь-якому іншому виді комерційної діяльності, щоб отримати прибуток необхідно йти на певний ризик. Важливими маркерами в даному процесі є масштаб та обґрунтованість ризику, що визначає доцільність його взяття.

Кредитний ризик виникає в результаті невизначеності, що пов'язана із здатністю (чи бажанням) контрагента виконувати свої контрактні зобов'язання. Даний ризик притаманний банківській діяльності при здійсненні нею кредитних операціях. Відсутність диверсифікації кредитного ризику у банках іноді призводить до банкрутства. Крім того, за умов запровадження своп та ф'ючерсних контрактів, чи внаслідок стрімкого зростання обсягів позабіржових ринків ключове значення має кредитний ризик при управлінні інвестиціями.

Таблиця 1.1 – Сучасні підходи трактування сутності поняття «кредитний ризик»

Джерело	«Кредитний ризик – це...»
Базельський комітет з питань банківського нагляду [26]	«можливість того, що позичальник банку або контрагент не виконає своїх зобов'язань згідно з узгодженими умовами»
Бобиль В.В. [4]	«ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників діяльності банку через здійснення активно-пасивних операцій, їх організацію, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якого можуть бути негативними, нульовими або позитивними»
Дзюблюк О., Прийдун Л. [12]	«грошове вираження наслідків порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що виявляється в неможливості внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників дотримання графіка повернення наданої на тимчасовій і платній основі вартості в належних обсягах, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходів від здійсненої операції»
Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Коваль Н. О., Ткачук Л. М. [3]	«імовірність майбутніх збитків банку, викликаних частковим або повним дефолтом боржника за своїми зобов'язаннями»
Національний банк України [24]	«розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента»
Примостка Л. О., Краснова І. В., Лавренюк В. В. [38]	«невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди»
Просович О. П., Процак К. В. [34]	«імовірність неповернення позичальником отриманого кредиту та відсотків за користування позикою в результаті втрати платоспроможності чи шахрайства»
Ситник Н.С., Сташишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. [2]	«це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу банку, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банківською установою або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання»
Saunders A., Allen L. [40]	«ризик, пов'язаний із кредитною діяльністю, можна визначити як брак упевненості щодо вчасного та повного повернення кредитних коштів контрагентом банку»

Компоненти кредитного ризику визначаються наступним чином (рисунок 1.1).

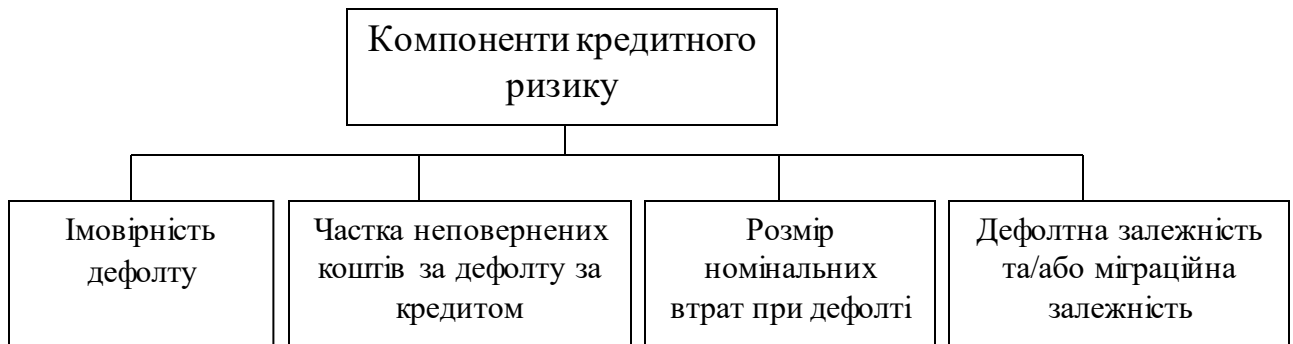

Рисунок 1.1 – Компоненти кредитного ризику

Джерело: складено за матеріалами [20, 31]

Імовірність дефолту розглядається з позиції платоспроможності та неплатоспроможності позичальника. Імовірність дефолту в такому випадку називають чистим ризиком дефолту. А з позиції погіршення кредитного рейтингу, який вказує на збільшення ймовірності дефолту, його називають ризиком міграції, а ризик дефолту виступає останнім станом, який його «поглинає».

Частка неповернених коштів за дефолту (ЧНК(Д)) за кредитом, або непрацюючих кредитів передбачає, що у випадку виникнення дефолту за наявності заставного забезпечення або будь-яких гарантій втрачається не лише частина кредиту. Тому можна говорити про так звану норму відновлення (НВ) позичальника, яка розраховується як частка всіх кредитних зобов'язань позичальника що може бути покрита у разі дефолту. При цьому частка неповернених коштів:

$$\text{ЧНК(Д)} = 1 - \text{НВ}. \quad (1.1)$$

Значне зростання обсягу непрацюючих кредитів є для банку вкрай негативним явищем, оскільки безпосередньо впливає на його ліквідність, шкодить кредитному рейтингу, приводить до зниження

довіри клієнтів, що «в сукупності може призвести до подальшої неплатоспроможності та виведення з ринку установи» [25].

Розмір номінальних втрат при дефолті (РНВ(Д)) є сумою всіх кредитних зобов'язань позичальника в випадку його банкрутства внаслідок реалізації кредитної події (дефолту чи міграції). Для визначення РНВ(Д), слід розглянути всю позицію, яка схильна до кредитного ризику: кредити (забезпечені та незабезпечені); облігації як боргові цінні папери, що дають інвестору право на повернення їх номіналу та отримання купонів; гарантії для клієнтів; позабіржові похідні цінні папери (наприклад, СВОПи), які несуть у собі ризик того, що із контрагентом може статися дефолт і він не зможе здійснити виплату за контрактом; кредитні деривативи.

Дефолт залежність та/або міграційна залежність: «серед усіх кредитних деривативів дефолтний своп (ДС) є «основою будь-яких кредитних деривативів, а кредитна нота є більш складною його формою» [32]. Дефолтний своп вважається найвідомішим і найбільш торговим: «покупець дефолтного свопу періодично сплачує комісію (купон) в обмін на зобов'язання продавця кредитного деривативу здійснити обумовлені виплати за певним активом у разі реалізації кредитної події для цього активу» [19]. Таким чином, «покупець дефолтного свопу може керувати (хеджувати) кредитним ризиком свого активу, не продаючи його; у свою чергу продавець дефолтного свопу перебирає позабалансовий кредитний ризик у спекулятивних цілях» [6].

Виникнення кредитного ризику вважається для банку цілком нормальним явищем, оскільки, як і в будь-якому іншому виді комерційної діяльності, задля отримання прибутку необхідно йти на певний ризик. «Важливим є саме його масштаб та обґрунтованість, що визначає доцільність взяття на себе такого ризику» [35].

Причини виникнення кредитного ризику і його особливості подані на рисунку 1.2.

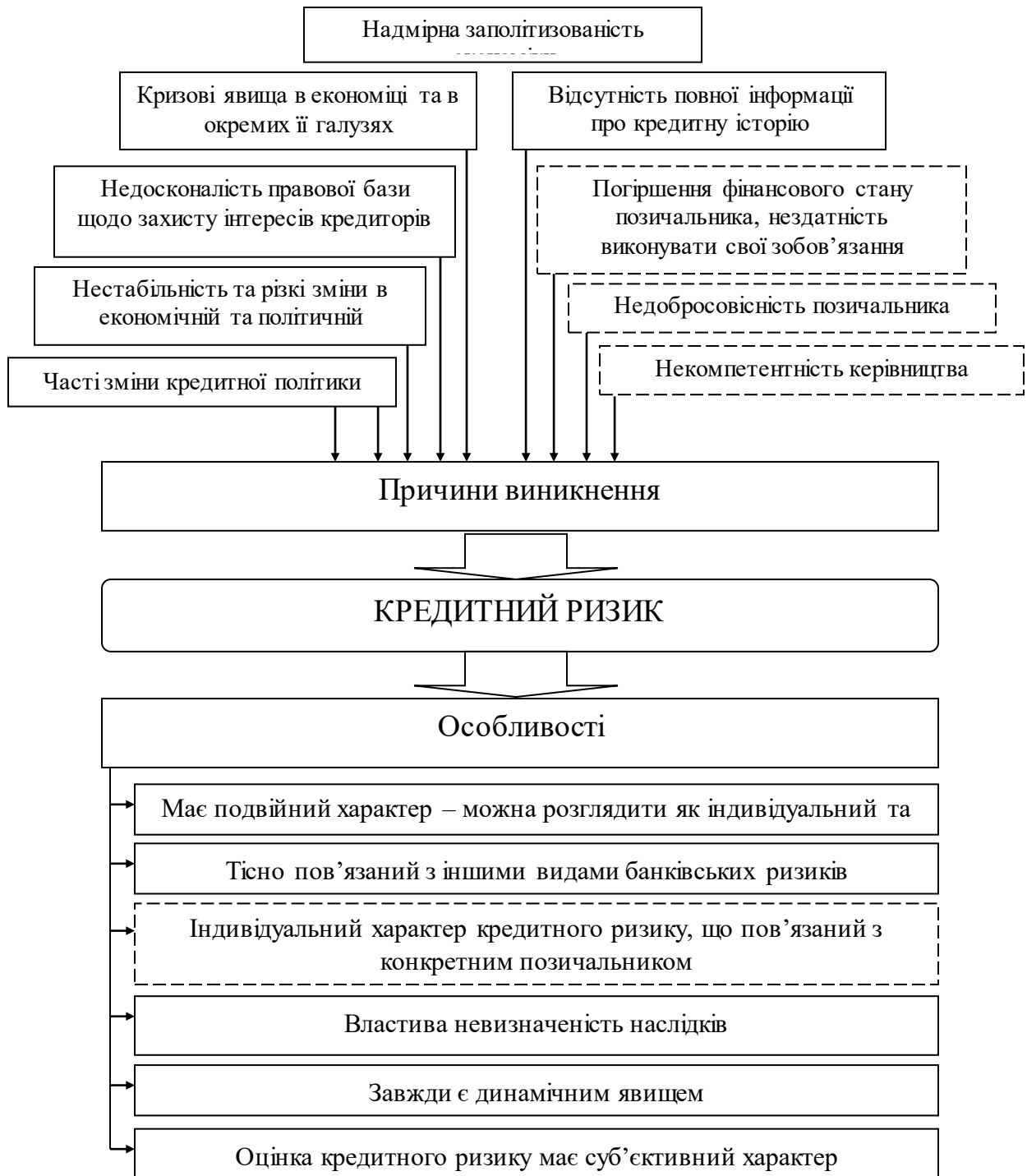

Рисунок 1.2 – Причини та особливості кредитного ризику

Джерело: складено за матеріалами [3, 5, 35]

Очевидно, що будь-який кредитний ризик завжди має подвійний характер, що дає можливість розглядати його і як ризик конкретної кредитної операції, і як ризик кредитного портфеля. Також даний вид ризику реагує на зміну рівня інших ризиків банків, зокрема ризику прибутковості, валютного

ризик, юридичного ризику, ризику достатності капіталу, ризику ліквідності тощо. Інфляційний ризик має значний вплив тоді, коли кредит видавався на довгостроковий період, оскільки визначає вартість грошей у часі й майбутні прибутки/збитки банку; валютний ризик має вплив тоді, коли кредит видано в іноземній валюті, зокрема змінюється рівень кредитного ризику через коливання курсу валют; відсотковий ризик має вплив при видачі кредитів із плаваючою кредитною ставкою тощо. Ще однією досить важливою особливістю кредитного ризику виступає невизначеність його наслідків, скільки, відповідно до ситуації, банк може мати як додаткові прибутки, так і фінансові збитки. Суб'єктивність характеру оцінки цього виду ризику проявляється у тому, що комерційні банки можуть не мати достатній рівень достовірності та повноти інформації про діяльність і фінансовий стан позичальника, різний рівень досвіду роботи із ризиками тощо.

Вважаємо за доцільне до особливостей кредитного ризику додати його індивідуальний характер, що пов'язаний із конкретним позичальником. Кредитний індивідуальний ризик пов'язаний із тим, що позичальник не зможе чи не захоче виконати свої зобов'язання за кредитною угодою щодо своєчасності та повноти повернення позикових коштів та відсотків за користування цими коштами. Індивідуальний кредитний ризик залежить від максимальної величини кредиту (а тому і максимально можливих збитків) та ймовірності їх настання.

Виникнення індивідуального кредитного ризику тісно пов'язано із погіршенням фінансового стану позичальника, нездатністю виконувати свої зобов'язання, недобросовісністю позичальника та некомпетентністю керівництва.

Класифікаційні ознаки групування кредитних ризиків банку наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 - Класифікація кредитних ризиків за різними ознаками

Ознаки класифікації	Вид кредитних ризиків
За джерелами походження	зовнішній ризик, внутрішній ризик
За причинами виникнення	об'єктивний ризик, суб'єктивний ризик, законодавчий ризик
За рівнем прийняття рішень	макроекономічний ризик, ризик на рівні банківської установи, ризик відповідальної особи
За сферою виникнення	ризики позичальника, ризики страховика, ризики гаранта (поручителя), ризики кредитного продукту, ризики зміни зовнішнього середовища банку
За групами позичальників	юридичні особи – суб'єкти господарювання, фізичні особи, банківські установи, небанківські фінансові установи, держава
За напрямком використання кредитів	ризик за споживчими кредитами, ризик за промисловими кредитами, ризик за інвестиційними кредитами
За доцільністю здійснення кредитних операцій	виправданий ризик, невиправданий ризик
Залежно від характеру прояву	моральний ризик, діловий ризик, фінансовий ризик
За можливістю прогнозування	прогнозований ризик, непрогнозований ризик
За характером впливу	прямий (основний) ризик, непрямий (супутній) ризик
За розмірами втрат	допустимий ризик, критичний ризик, катастрофічний ризик
За фінансовими наслідками	кредитний ризик, наслідком якого є фінансові втрати; кредитний ризик, наслідком якого є втрачена вигода, кредитний ризик, наслідком якого є фінансовий дохід
За рівнем здійснення аналізу	індивідуальний ризик, спільний ризик
За ризиковою позицією	ризик по одиничних ринкових позиціях, портфельний ризик
За методами мінімізації	уникнення ризику, зниження рівня ризику, передача (страхування) ризику, взаємозалік ризику, прийняття (поглинання ризику)
За ймовірністю реалізації	реалізований ризик, потенційний ризик
За методом подолання	індивідуальні, спільні
За типами аналізу	кількісні, якісні
За статусом позичальника	ризик при кредитуванні корпоративних клієнтів, ризик при кредитуванні юридичних осіб, ризик при кредитуванні фізичних осіб, ризик при кредитуванні банків, ризик при кредитуванні інсайдерів
За можливістю прийняття	ризик що береться банком самостійно, ризик що передається страховій компанії (гаранту, поручителю), ризик що розподіляється між іншими банками (при консорціумному кредитуванні)

Джерело: складено за матеріалами [9, 17, 22, 31]

Проведене нами дослідження сучасних підходів до трактування сутності кредитного ризику, причин його виникнення та класифікації сприяє розумінню його економічного змісту і в подальшому дозволить розвивати концептуальні засади функціонування та управління кредитним ризиком банку.

1.2 Концептуальні засади функціонування та особливості управління кредитним ризиком банку

Фактори, які мають вплив на кредитний ризик, носять як контрольований так і неконтрольований характер. Контрольованими є ті фактори, які залежать від рішень управлінського впливу зі сторони банку. До неконтрольованих, зазвичай, зовнішніх факторів належить вся сукупність зовнішніх ризиків притаманних системі банківських ризиків, що обумовлена об'єктивним проявом випадковості як форми необхідності. Зовнішні фактори мають вплив із причин, які не залежать від діяльності кредитного підрозділу банку та його персоналу. Внутрішні ж фактори навпаки відбуваються із причин, які зумовлені прорахунками персоналу, допущеними під час оформлення кредитного договору, помилками при здійсненні оцінки надійності клієнта, порушеннями персоналом банку посадових інструкцій і помилками, що закладені в самих правилах кредитування.

У сучасній науковій літературі характеристиці факторів, які спричиняють кредитний ризик, приділяється достатня увага.

За ступенем керованості фактори кредитного ризику поділяють на три групи:

- керовані/регульовані фактори, які характеризують управлінської роботи колективу;

- умовно нерегульовані / важкорегульовані, ті, що залежать від передісторії функціонування банку;

- некеровані/нерегульовані фактори, що не можуть бути змінені суб'єктом управління.

Ризикоутворюючими факторами кредитного ризику є:

- значна концентрація кредитної діяльності комерційних банків у окремому сегменті економіки, що призводить до кредитування вузької групи позичальників або галузей;

- часта зміна кредитної політики;

- значна частка кредитів, які надаються позичальникам із певними фінансовими труднощами;

- концентрацій діяльності банку в нетрадиційних, нових та маловивчених сферах діяльності банку;

- постійне зростання частки нових позичальників в клієнтській базі та надмірна довіра до забезпечення їх кредитів;

- незадовільна диверсифікація кредитного ризику;

- значний рівень негативно класифікованих активів;

- агресивне розширення обсягів та сфер кредитування щодо структури, термінів, способів розрахунків;

- зростання відношення кредитів та кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу і загальних активів банку;

- відсутність достатньої та адекватної інформації для аналізу та розуміння параметрів кредитного ризику;

- невірне відображення в внутрішніх рейтингах класифікації якості кредитного портфеля, недоліки у методології розрахунку резервів під можливі втрати за активними операціями.

Розрізняють три групи чинників кредитних ризиків банківських установ (рисунок 1.3):

- чинники зовнішнього щодо банків та контрагентів середовища;

- внутрішньо банківські чинники;

- чинники, притаманні діяльності позичальника.

Рисунок 1.3 – Чинники кредитних ризиків банківських установ

Джерело: складено за матеріалами [33, 39]

Чинники кредитних ризиків мають різний вплив на діяльність банків, що призводить до отримання неочікуваного доходу, або фінансових збитків. Тому їх систематизація поліпшує процес управління кредитними ризиками та запобігає непередбачуваним втратам банку.

Основою для забезпечення управління кредитними ризиками виступає кредитна політика комерційного банку. Вона містить задокументовані правила, стандарти і процедури, якими мають користуватися співробітники відповідних підрозділів банку при здійсненні управління як окремими кредитами, так і кредитним портфелем загалом.

«Управляти ризиком – означає чинити дії, спрямовані на підтримання такого рівня ризику, що відповідає поставленим на даний момент цілям управління» [23].

Управління кредитним ризиком трактується як «здатність банку правильно оцінити в будь-який момент часу взятий на себе ризик і підтримувати його рівень у запланованих рамках, а також при необхідності змінювати їх» [23]. Загалом управління кредитним ризиком розглядають як сукупність заходів, що спрямовані на мінімізацію витрат із метою встановлення оптимального співвідношення між доходністю та ризиком. Аналіз науково-методичної та фахової літератури дозволяє виділити систему регулюючих заходів в процесі управління кредитним ризиком (рисунок 1.4).

Рисунок 1.4 – Система регулюючих заходів в процесі управління кредитним ризиком

Джерело: складено за матеріалами [23]

Методи оцінки кредитних ризиків передбачають вибір оптимального способу оцінки його рівня. Для оцінки обсягів кредитних ризиків банківські установи використовують аналітичні, статистичні, методи експертних оцінок, методи аналогій та комбіновані методи (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Методи оцінки кредитних ризиків банку

Методи	Переваги методу	Недоліки методу
АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ		
GAР-аналіз	Містить факторного параметрів	Досить трудомісткий
СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ		
Метод «Монте-Карло»	В ординарних умовах значне визначення розмірів збитку та ймовірність їх настання в майбутньому	Необхідність обробки великого масиву статистичної інформації. Низька ефективність кризових умовах
Z-модель Альтмана		
Модель Чесера		
Модель Дюрана		
VaR-метод		
МЕТОДИ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК		
Метод Дельфі	Ефективний при недостатності чи відсутності достовірної інформації. Висока ефективність в кризових умовах	Суб'єктивний характер
Метод «дерева рішень»		
Метод коефіцієнтного аналізу		
Метод рейтингів		
МЕТОД АНАЛОГІЙ	Застосовується в випадках, коли неможливо застосувати інші методи аналізу. Високоефективний в ординарних умовах	Важко створити умови, за яких би повторився минулий досвід
КОМБІНОВАНИЙ МЕТОД	Синергетичний ефект. Високоефективний в ординарних та в кризових умовах	Трудомісткий, оскільки потребує обробки великого масиву статистичної, бухгалтерської та управлінської інформації

Джерело: складено за матеріалами [4]

Національний банк України [24] встановлює нормативи оцінки кредитного ризику, які затверджено Методикою розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні (таблиця 1.4) [24].

Таблиця 1.4 – Нормативи кредитного ризику НБУ

Норматив		Нормативне значення	Формула розрахунку
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	$\leq 25 \%$	$H7 = Zc / PK \cdot 100 \%$, де Zc – сума всіх вимог та позабалансових зобов'язань щодо одного контрагента (або групи пов'язаних контрагентів) PK – регулятивний капітал
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	$\leq 800 \%$	$H8 = Zv / PK \cdot 100 \%$, де Zv – сума великих кредитних ризиків, PK – регулятивний капітал
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	$\leq 25 \%$	$H9 = Zin / (OK + DK - B1) \cdot 100 \%$, де Zin – сума вимог та позабалансових зобов'язань щодо одного інсайдера, OK – основний капітал (капітал 1-го рівня), DK – додатковий капітал (капітал 2-го рівня), $B1$ – балансова вартість відвернення

Джерело: складено за матеріалами [24, 15]

Нормативи кредитного ризику НБУ встановлюються з метою зменшення банківських ризиків, а недотримання допустимих нормативних значень може призвести до фінансових труднощів в діяльності банку.

Відповідно до причин його виникнення кредитного ризику банку управління ним здійснюється на двох рівнях:

- на рівні кожної окремої позички;
- рівні кредитного портфеля банку.

Тому методи управління кредитним ризиком (методи мінімізації кредитного ризику) поділяються на дві групи (рисунок 1.5):

- «методи управління кредитним ризиком на рівні конкретної кредитної операції;
- методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку» [23].

Управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту ставить за мету впровадження заходів, спрямованих на мінімізацію втрат банку за окремою кредитною операцією в випадку настання кредитного ризику.

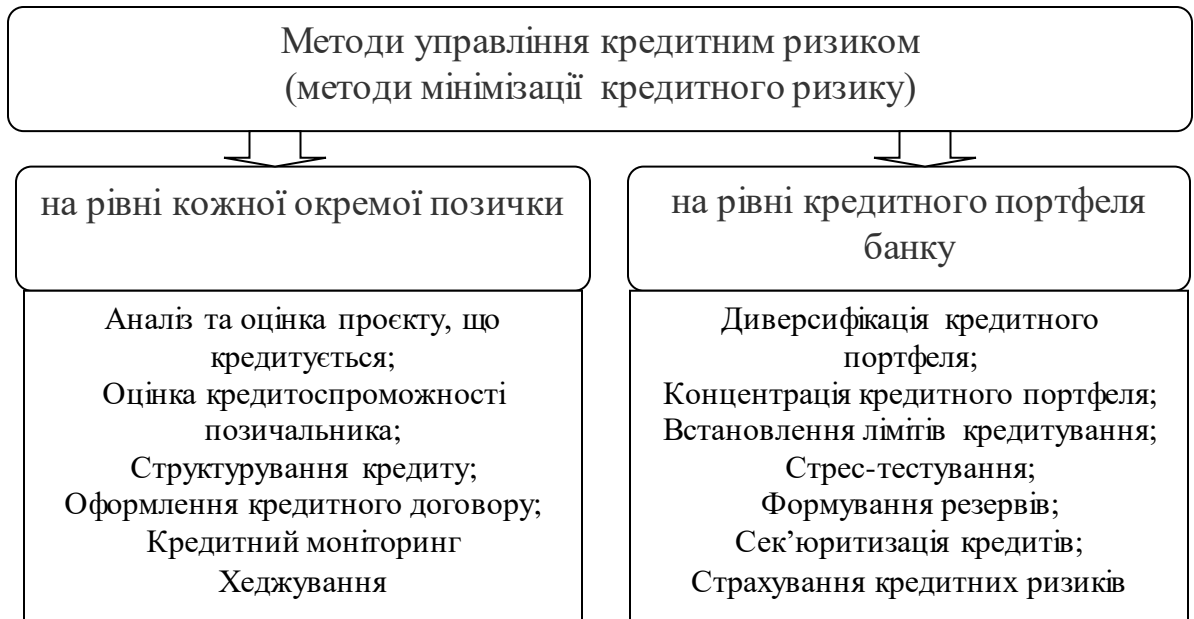

Рисунок 1.5 – Методи управління кредитним ризиком (методи мінімізації кредитного ризику)

Джерело: складено за матеріалами [3, 23, 29]

Основними факторами, що впливають на рівень ризику кредитної операції, є:

- зміна фінансового стану позичальника;
- зміна ринкової вартості й ліквідності застави;
- недобросовісність позичальника.

У науковій літературі пропонується наступний перелік методів управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту [3, 23]:

- аналіз та оцінка проекту, який кредитується – передбачає визначення його реалістичності з економічного та ділового поглядів, встановлення ступеня відповідності суми і термінів кредиту меті даного проекту, а також оцінку достатності запропонованого забезпечення за даним кредитом;

- оцінка кредитоспроможності позичальника передбачає визначення рівня ризику кредитної операції. «Вітчизняні банки розробляють власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальників. Кредитоспроможність розглядається не лише як можливість

повернення основної суми кредиту і відсотків за ним, а й як бажання клієнта виконати свої зобов'язання» [23];

- структурування кредиту передбачає визначення таких базових параметрів кредиту: сума, строк, вид та вартість забезпечення, розмір відсоткової ставки, порядок видачі кредиту і графік погашення заборгованості позичальником. Параметри кредиту повинні враховувати результати оцінки фінансового стану позичальника та ризиковості проєкту, на реалізацію якого планується одержати кредит;

- оформлення кредитного договору (документування), договору застави й інших документи мають ґрунтовно перевірятися юридичними службами і представниками контролюючих підрозділів;

- мета кредитного моніторингу передбачає недопущення підвищення рівня кредитного ризику понад установлений рівень. Його реалізація (а саме, контроль за наданим кредитом і станом застави) дає можливість банку вчасно виявити проблеми щодо погашення заборгованості й відсотків за кредитом з боку позичальника, перевірити відповідність дій працівників кредитного відділу базовим вимогам кредитної політики банку;

- хеджування – це спосіб передачі кредитного ризику, спрямований на його мінімізацію. Його виконують за допомогою похідних цінних паперів (кредитних деривативів та кредитних нот).

На рівні кредитного портфеля управління кредитним ризиком здійснюється з метою підтримання загального рівня ризику кредитного портфеля у встановлених допустимих межах та забезпечення планового рівня дохідності кредитної діяльності банку. Основними методами управління кредитним ризиком банку на рівні кредитного портфеля є:

- диверсифікація кредитного портфеля - передбачає розподіл кредитних ресурсів між широким колом позичальників, які відрізняються між собою як за характеристиками (форма власності, розмір капіталу), так і за умовами діяльності (географічний регіон, галузь економіки тощо). Диверсифікація може бути галузева, географічна та портфельна. Вона

дозволяє зменшити рівень фінансових ризиків шляхом кредитування за різними секторами економіки, одночасної реалізації декількох бізнес-проектів, збільшення видів цінних паперів в портфелях банку. Диверсифікація доповнюється встановленням лімітів, що в свою чергу дозволяє банку обмежити величину відкритої ризикованої позиції.

- концентрація кредитного портфеля - передбачає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі, групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території, чи кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, так як і диверсифікація, може бути галузева, географічна та портфельна. Надмірна концентрація досить підвищує рівень кредитного ризику і є поняттям, протилежним за економічним змістом до диверсифікації;

- лімітування передбачає встановлення максимально допустимих розмірів наданих позичок. Ліміти можуть встановлюватися за кредитами як окремим позичальникам, так і групі однотипних позичальників та галузі господарства. Завдяки лімітуванню запобігають втратам, що виникають внаслідок невиправданої концентрації. Відповідно до обраної кредитної політики банку менеджмент визначає обмеження з врахуванням конкретної ситуації. Такими лімітами є нормативи Н7-Н9 кредитного ризику НБУ;

- авторизація кредиту передбачає прийняття і утвердження рішення про надання кредиту (для менеджерів, відділень, дирекцій та ін.);

- стрес-тестування кредитного ризику банк здійснює не рідше одного разу на квартал «для різних короткострокових та довгострокових стрес-сценаріїв, що можуть реалізуватися як для банку, так і для ринку в цілому, з метою виявлення факторів можливого підвищення кредитного ризику та оцінки відповідності результатів здійснення стрес-тестування встановленому банком рівню ризик-апетиту до кредитного ризику» [29]. За результатами здійснення стрес-тестування банк визначає прогнозовану величину резервів під можливі кредитні збитки, які необхідно сформулювати відповідно до вимог МСФЗ, а також прогнозований розмір кредитного ризику відповідно до вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного

ризиків за активними банківськими операціями [28] у разі реалізації стрес-сценаріїв;

- формування резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків передбачає акумуляцію частини коштів на спеціальному рахунку для здійснення компенсації неповернених кредитів. Формування резервів слугує засобом захисту вкладників, кредиторів і акціонерів. Резерви за кредитними операціями загалом підвищують стабільність та надійність банківської системи. Згідно Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями кожний банк має формувати резерви за активами та за наданими фінансовими зобов'язаннями, зокрема: «резерв за кредитом на індивідуальній основі; резерв за кредитами овердрафт та кредитними лініями; резерв за групою фінансових активів; резерв за цінним папером; резерв за наданим фінансовим зобов'язанням» [28]. Сформований резерв за активами банк має право використовувати у тому випадку, якщо він віднесений до найнижчої (безнадійної) категорії якості (рішення про його списання приймається правлінням банку);

- сек'юритизація передбачає продаж активів банку шляхом перетворення їх у цінні папери, які далі підлягають розміщенню на ринку. В результаті сек'юритизації право отримання боргу і відсотків за виданими кредитами переходить до власника цінного паперу;

- страхування кредитних операцій - передбачає страхування відповідальності клієнта перед банком щодо погашення кредиту, або страхування позички, що надається, шляхом укладання із страховою компанією угоди про добровільне страхування кредитного ризику (що передбачає додавання суми страхових внесків до плати за користування позичкою). Підлягають страхуванню не всі банківські ризики, а тому чим більший обсяг ризику передається на страхування, тим вищими є витрати на обслуговування такого страхового полісу. Тому однією із основних проблем управління фінансовими ризиками в банку є визначення саме тих

ризиків, які є сенс залишати в банку і здійснювати додаткові витрати для їх зменшення, а які краще передати на страховика і здійснювати додаткові витрати для оплати ВВВ-полісу.

Таким чином, ідентифікація, оцінка та управління кредитними ризиками передбачає здійснення відповідних змін як кредитної політики банку, так і корпоративного управління. Результатом таких змін може стати як зменшення розміру кредитних ризиків, так і оптимізація продуктового ряду банку та підвищення рівня його прибутковості.

2 Формування аналітичного підґрунтя управління кредитним ризиком банку

2.1 Аналіз розвитку банківської системи та оцінка кредитного ризику банків України в 2020-2022 р.р.

У зв'язку зі специфікою своєї діяльності банки займають особливе місце в ринковій економіці, мають вагомий вплив на розвиток суспільства і економіки країни. Інтеграція національної банківської системи у світовий фінансовий простір є одним із провідних напрямів економічної глобалізації, який посилює для вітчизняних банківських установ вимоги щодо підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності надання фінансових послуг. «Міжнародна банківська інтеграція супроводжується імплементацією в діяльність банків програм інституційного розвитку, міжнародної банківської стандартизації, банківської комунікації через міжнародні платіжні системи, реалізація яких сприяє формуванню ефективної загальнонаціональної системи розрахунків, та дає змогу отримати доступ до світового ринку кредитних ресурсів» [36].

Війна в Україні значно ускладнила економічну ситуацію в Україні, які загострили поглиблення економічної кризи, зростання дефіциту державного бюджету, скорочення ділової активності суб'єктів господарювання. Пов'язані із воєнною агресією проблеми суттєвого звуження клієнтської бази банків, що спричинили ліквідність власних активів та поглиблення збитковості діяльності, запустили процеси реформатування роботи банківських установ, що суттєво відобразилось на отриманих ними фінансових результатах.

Дослідження розвитку банківської системи України в 2020-2022 роках показало, що в 2022 р. спостерігається низхідна траєкторія її розвитку, яка

відображає скорочення загальної чисельності банків (з 73 до 67, або на 6 одиниць, з яких 3 з іноземним капіталом, з яких 1 із 100% іноземним капіталом) (таблиця 2.1). У 2022 році було прийнято рішення вивести з банківського ринку України усі банки з російським капіталом, тому кількість діючих банків з іноземним капіталом зменшилася на 3 установи та склала 30 банків. В умовах воєнного стану банки вимушено скоротили кожне п'яте відділення. Найбільші скорочення кількості відділень та персоналу банківської системи відбулись у Харківській і Донецькій областях, у Києві.

Таблиця 2.1 - Динаміка кількості діючих в Україні банків в 2020-2022 роках

Показники	На 01.01.2021	На 01.01.2022	На 01.01.2023	Абсолютне відхилення, (+,-)	Темп приросту/ зменшення, %
				2022/2020р.р.	2022/2020р.р.
Кількість діючих банків, одиниць	73	71	67	-6	-99,1
з них: з іноземним капіталом	33	33	30	-3	-99,1
зокрема зі 100% іноземним капіталом	23	23	22	-1	-99,0

Джерело: складено за матеріалами [24]

Основні показники діяльності банківського сектора України в 2021 р. порівняно із 2020 р. продемонстрували зростання, зокрема активи банків, обсяг капіталу та зобов'язань збільшились (таблиця 2.2). Війна внесла свої корективи в діяльність банківського сектору і негативно вплинула на рівень капіталу та кредитного портфеля банківської системи. Попри це їй вдалося зберегти тенденцію нарощення активів та зобов'язань.

Активи банків - це один із найважливіших показників, який відображає рівень розвитку банківської системи, оскільки вони є основою

доходів банків. Навіть при зменшенні кількості діючих в Україні банків, банківські активи продовжують зростати щороку.

Таблиця 2.2 – Динаміка фінансових показників стану банківської системи України в 2020-2022 роках

Назва показника	Роки, млрд грн			Абсолютне відхилення, (+,-) млрд грн		Темп приросту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Активи	1822,8	2053,2	2353,9	230,4	300,7	12,6	14,6
Кредитний портфель	960,6	1065,3	1036,2	104,7	-29,1	10,9	-2,7
Капітал	209,5	225,5	218,1	16,0	-7,4	7,6	-3,3
Зобов'язання	1613,4	1797,7	2135,9	184,3	338,2	11,4	18,8
Рентабельність активів, %	2,44	4,09	1,08	1,7	-3,0	67,6	-73,6
Рентабельність капіталу, %	19,22	35,08	10,06	15,9	-25,0	82,5	-71,3

Джерело: розраховано за матеріалами [24]

Станом на 01.01.2023 р. обсяг активів банківської системи становив 2 353,9 млрд грн, що на 300,7 млрд грн (14,6%) більше рівня 2021 р. У 2021 р. в порівнянні з 2020 р. загальний обсяг активів банків зріс на 12,6% і склав 2053,2 млрд грн. така динаміка свідчить про зростання концентрації банківського сектору (рисунок 2.1).

млрд грн

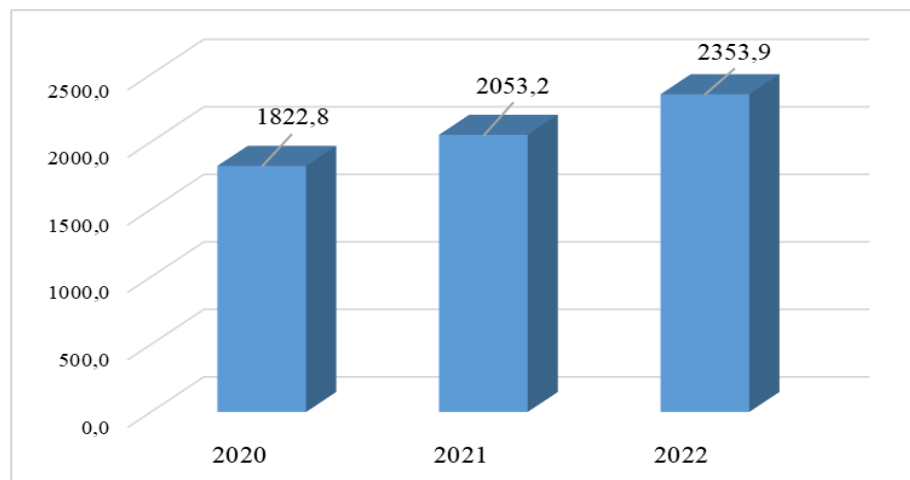

Рисунок 2.1 - Динаміка активів банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

Активи в іноземній валюті у 2022 р. у порівнянні з 2021 р. зросли на 25,4 % і склали 731,0 млрд грн (таблиця 2.3). У 2021 р. у порівнянні з 2020 р. вони зменшилися на 0,4 % і склали 583,1 млрд грн.

Таблиця 2.3 – Склад та динаміка активів банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Показники	Роки, млрд грн			Абсолютне відхилення, (+,-) млрд грн		Темп приросту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Активи	1822,8	2053,2	2351,7	230,4	298,5	112,6	114,5
Активи в іноземній валюті	585,5	583,1	731,0	-2,4	147,9	99,6	125,4
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	2205,9	2358,3	2716,8	152,4	358,5	106,9	115,2
з них нерезиденти	241,7	235,0	416,9	-6,7	181,9	97,2	177,4
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) в іноземній валюті	745,8	678,9	819,6	-66,9	140,7	91,0	120,7
Готівкові кошти	73,2	75,4	74,8	2,2	-0,6	103,0	99,2
Банківські метали	0,6	0,4	0,2	-0,2	-0,2	66,7	50,0
Кошти в Національному банку України	37,6	35,0	82,5	-2,6	47,5	93,1	235,7
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	176,0	172,9	315,0	-3,1	142,1	98,2	182,2
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	50,4	60,1	51,0	9,7	-9,1	119,2	84,9
Кредити надані клієнтам	960,6	1065,3	1036,2	104,7	-29,1	110,9	97,3
кредити, що надані органам державної влади	11,6	27,0	25,0	15,4	-2,0	232,8	92,6
кредити, що надані суб'єктам господарювання	749,3	795,5	801,4	46,2	5,9	106,2	100,7
кредити, що надані фізичним особам	199,6	242,6	210,0	43,0	-32,6	121,5	86,6
кредити, надані небанківським фінансовим установам	0,1	0,2	0,1	0,1	-0,2	333,3	25,0
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	791,4	829,9	1022,7	38,5	192,8	104,9	123,2
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	388,5	308,3	369,9	-80,2	61,6	79,4	120,0

Джерело: розраховано за матеріалами [24]

Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) у 2022 р. зросли у порівнянні з 2021 р. на 15,2 % і склали 2716,8 млрд грн, а в

2021 р. у порівнянні з 2020 р. зросли на 6,9 % і склали 2358,3 млрд грн. Готівкові кошти банків у 2022 р. зменшилися на 0,8 % у порівнянні з 2021 р., і склали 74,8 млрд грн. У 2021 р. у порівнянні з 2020 р., їх обсяг зріс на 3,0 % і склав 75,4 млрд грн.

В 2020–2021 рр. банківський сектор України нарощував активи за рахунок кредитування та операцій із державними цінними паперами. Річні темпи корпоративного гривневого кредитування були найвищими за останні десять років. Іпотечні кредити зростали майже в два рази швидше, ніж споживчі.

Через нестабільну ситуацію в Україні в 2022 р. попит на кредитування дещо зменшився. Однак, незважаючи на значні проблеми в сфері кредитування і зростання кількості проблемних кредитів, обсяг кредитного портфеля вітчизняних банків скоротився лише на 2,7% і склав 1036,2 млрд грн (рисунок 2.2). Це пов'язано із тим, що державні банки в 2022 р. продовжували кредитування окремих програм і проєктів підтримки підприємництва. Обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання зріс на 5,9 млрд грн (або на 0,7%) і склав в 2022р. 801,4 млрд грн.

млрд грн

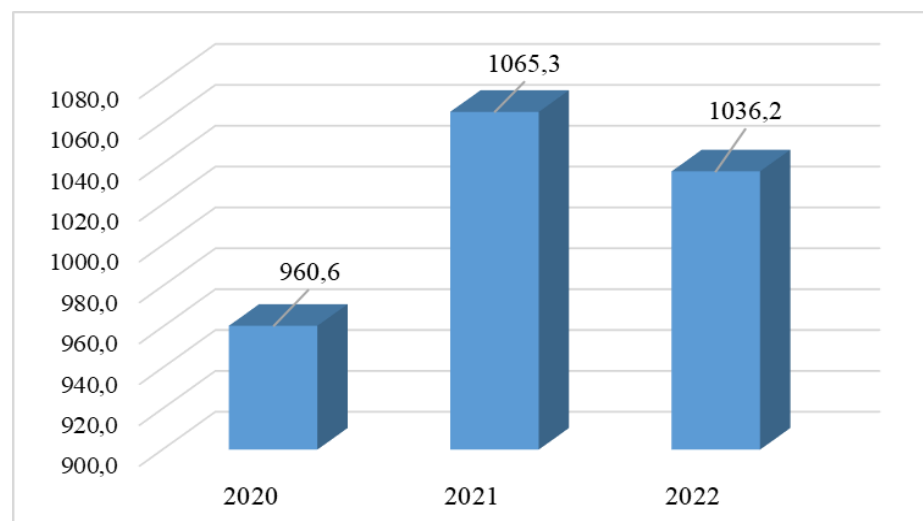

Рисунок 2.2 - Динаміка кредитного портфеля банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

Обсяг чистого роздрібного кредитного портфеля скоротився за 2022 р. на 32,6 млрд грн (або на 13,4%), а питома вага непрацюючих кредитів зросла до 38,1%, переважно за рахунок кредитів наданих фізичним особам. Обсяг непрацюючих кредитів зріс за 2022 р. на 87,0 млрд грн до 432 млрд грн. Коефіцієнт покриття NPL становив на кінець 2022 року 95 %. В більшості вітчизняних банків чистий кредитний портфель скорочувався внаслідок пригніченого попиту, збільшення частки непрацюючих кредитів та зростаючих втрат від кредитного ризику.

Обсяг кредитів, наданих органам державної влади у 2020 р. склав 11,6 млрд грн. У 2021 році банківська система наростила їх обсяг до 27,0 млрд грн, або на 132,8%. У 2022 р. їх обсяг зменшився на 7,4 % і склав 25,0 млрд грн.

Рентабельність активів банківської системи в 2022 р. становила 1,08 %, що менше в порівнянні з 201 роком на 3,0%. У 2021 році в порівнянні з 2020 р. рентабельність активів зросла на 1,65 %, і склала 4,09 %.

З метою оцінки та мінімізації негативних проявів кредитного ризику, що формується в реаліях банківського бізнесу, банки змушені активно застосовувати економічні нормативи НБУ [21]. Аналіз показників таких нормативів для банківської системи України наведено в таблиці 2.4.

З таблиці видно, що в 2020-2022 р.р. значення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента перебувало на рівні 19,14%-17,80% і не перевищувало нормативно допустимих 25%.

Значення нормативу великих кредитних ризиків зменшується в 2021 р. з 87,39% до 72,35%. В 2022 р. його значення зросло до 86,33%. В досліджуваному періоді всі значення даного нормативу перебували в межах нормативно допустимих значень, тобто вони не перевищують регулятивний капітал у його 8-ми кратному розмірі.

Таблиця 2.4 – Нормативи кредитного ризику вітчизняної банківської системи в 2020-2022 р.р.

Норматив		Нормативно допустиме значення	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	не більше 25%	19,14	18,60	17,80
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	87,39	72,35	86,33
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	не більше 25%	4,10	3,71	2,81

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

Починаючи з 2020 р. спостерігаємо зниження нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами з 4,1% до 2,81% в 2022 р., при нормативно допустимому значенні – менше 25%.

Таким чином, за офіційними даними НБУ відмічаємо, що упродовж 2020-2022 р.р. простежується дотримання банками України усіх нормативів кредитного ризику, що вказує на помірний рівень кредитного ризику, який «не створює загроз вітчизняній банківській системі та перебуває під контролем як регулятора в особі НБУ, так і самих банків» [8].

Збільшення зобов'язань банківської системи в досліджуваному періоді є позитивною тенденцією, на яку вплинуло саме скорочення кількості ненадійних банків та створення умов для забезпечення коректного обслуговування клієнтів. Так зобов'язання зросли в досліджуваному періоді з 1613,4 млрд грн в 2020 р. до 2135,9 млрд грн в 2022 році. Темп зростання в 2021 році склав 11,4%, в 2022 році – 18,8% (таблиця 2.5).

В 2020–2021 рр. банківська система України наростила обсяг капітальної бази. Так, в 2021 р. темп зростання власного капіталу банків

становив 22,0%, тоді як в 2022 р. темп скорочення склав -15,5%. Така ситуація пов'язана із тим, що регулятор посилював вимоги до капіталу банків, які покликані збільшити стійкість банківського бізнесу до потенційних кризових явищ, захистити даний сектор від накопичення системних ризиків та сприяти збереженню його фінансової стабільності.

Рентабельність капіталу банківського сектору України зросла в 2022р. знизилась до 10,06%, тоді як в 2021 р. вона складала 35,08%, а в 2020 р. – 19,22% (таблиця 2.2).

Таблиця 2.5 – Склад та динаміка пасивів банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Показники	Роки, млрд грн			Абсолютне відхилення, (+,-) млрд грн		Темп приросту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Пасиви	1822,8	2053,2	2351,7	230,4	298,5	12,6	14,5
Капітал	209,5	255,5	215,8	46,0	-39,7	22,0	-15,5
з нього: статутний капітал	480	481,5	407	1,5	-74,5	0,3	-15,5
Зобов'язання банків	1613,4	1797,7	2135,8	184,3	338,1	11,4	18,8
Зобов'язання банків в іноземній валюті	648	613,3	799,1	-34,7	185,8	-5,4	30,3
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	24,2	25	65	0,8	40,0	3,3	160,0
Кошти суб'єктів господарювання	646,5	758,4	889,5	111,9	131,1	17,3	17,3
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	681,9	726,9	933,2	45,0	206,3	6,6	28,4
Кошти небанківських фінансових установ	34,7	41,4	53,2	6,7	11,8	19,3	28,5

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

В депозитному портфелі банків в 2020-2022 р.р. переважали кошти фізичних осіб, помітною була також тенденція їх зростання з 681,9 млрд грн до 933,2 млрд грн, або на 36,9%. В структурі пасивів 2022 року вони складають майже 40%.

Помітним є також зростання обсягів і питомої ваги коштів суб'єктів господарювання з 646,5 млрд грн в 2020 р. до 889,5 млрд грн в 2022р.. Станом на 01.01.2023 р. питома вага коштів суб'єктів господарювання в структурі зобов'язань становила 37,8%. Таке зростання наведених показників забезпечено за рахунок строкових вкладів як в національній валюті, так і в іноземній, у доларовому еквіваленті. На час початку війни їх можливе скорочення в зв'язку із військовими діями було вкрай небажаним і становило значну загрозу.

Підвищення НБУ облікової ставки до 25% та зростання обсягу коштів клієнтів в банківській системі привело до зростання відсоткових ставок за депозитами. Внаслідок цього спостерігається прискорення зростання строкових депозитів у гривні. На зростання рівня ліквідності банків вплинув дозвіл НБУ купувати валюту онлайн для подальшого розміщення її на депозитах, що сприяло нарощенню обсягу строкових вкладів фізичних осіб у валюті. Нарощення обсягів вкладень у депозитні сертифікати НБУ та коштів на рахунках в інших банках, депозитів фізичних і юридичних осіб, та у підсумку, самого депозитного портфелю, свідчить про «адаптацію банківського бізнесу до умов воєнного стану, а також дієвість заходів НБУ стабілізації банківської системи» [34].

Також за 2020–2022 роки банківська система України наростила обсяг капітальної бази. Так, в 2022 році темп зростання власного капіталу банків в порівнянні з 2020 роком становив 4,1%, а за 2022 р. скоротився на -3,3%. Така ситуація пов'язана із тим, що НБУ посилював вимоги до капіталу банків, що дозволить збільшити стійкість банків до потенційних кризових явищ, захистити банківський сектор від накопичення системних ризиків і сприяти збереженню фінансової стабільності.

Таким чином загальна величина пасиву банківської системи в 2020-2021 р.р. зросла з 1822,8 млрд грн до 2351,7 млрд грн, або на 528,9 млрд грн (29,0%) (рисунок 2.3). Тобто поряд зі зростанням обсягів активів, зобов'язання банківської системи також зростають.

Порівнюючи довоєнний період функціонування банківської системи України, можна відмітити, що в 2021 р. платоспроможні банки отримали 77,5 млрд грн чистого прибутку, що майже вдвічі більше за показник 2020 р. (41,3 млрд грн) (рисунок 2.4).

млрд грн

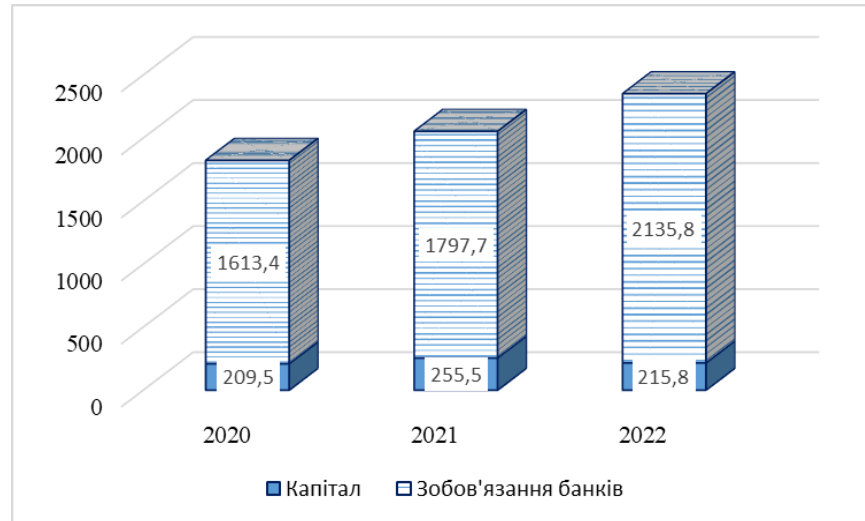

Рисунок 2.3 – Динаміка пасивів банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

млрд грн

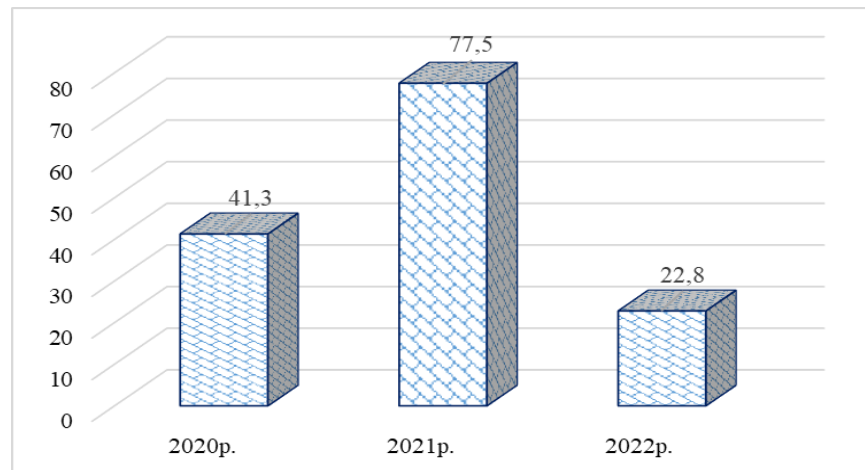

Рисунок 2.4 – Динаміка чистого прибутку банківської системи України в 2020-2022 р.р.

Джерело: побудовано за матеріалами [24]

Тобто вітчизняна банківська система до 2022 р. працювала ефективно і сприяла стабілізації національної економіки. Однак вже в I півріччі 2022 р.

через початок війни, вітчизняні банки отримали від'ємний фінансовий результат розміром 4,6 млрд грн. У II кварталі 2022 р. чистий збиток банківського сектору України сягнув майже 4,5 млрд грн.

Незважаючи на поступове відновлення попиту на банківські продукти, порівняно з початком військової агресії, чистий прибуток скоротився, що в підсумку значно обмежило комісійні доходи банків. Позитивним чинником впливу на фінансовий результат банківської діяльності стало суттєве зростання операційного результату – чистий операційний прибуток зріс на 78% за III квартал 2023 р. за результатами фінансової діяльності 2022 р. банківський сектор отримав 22,8 млрд грн чистого прибутку. З 67 платоспроможних банків національної банківської системи 46 установ були прибутковими. Скорочення розміру чистого прибутку загалом по банківському сектору склало 54,7 млрд грн або 70,6%. Позитивний фінансовий результат вдалося отримати завдяки збереженню високої операційної ефективності.

«Динаміка та сучасний стан показників української банківської системи демонструє, що за останні роки банківський сектор України пройшов складний шлях реформ та змін, що дозволило збільшити свою стійкість та ефективність» [25]. Серед основних тенденцій розвитку вітчизняної банківської системи в період 2020–2022 р.р. можна виділити: скорочення кількості банківських установ, зокрема банків із іноземним капіталом та кількості їх структурних підрозділів; посилення недовіри клієнтів до діяльності банків; адаптація банківських установ до умов роботи у воєнний період; позитивна динаміка активів банківської системи України; незначне зменшення кредитного портфеля; зростання непрацюючих кредитів, після тривалого спаду; певне відновлення банківської системи, на що вказує рентабельність активів та капіталу; тенденція до збільшення пасивів банків (зокрема їх зобов'язань). В умовах воєнного стану національна банківська система продовжує працювати, відновлювати роботу відділень у звільнених регіонах України й активно розвиватись.

2.2 Загальна характеристика та оцінка фінансових показників діяльності АТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2020-2022 р.р.

Основною метою АТ «Райффайзен Банк» є одержання прибутку в інтересах банку та його акціонерів. Спочатку АКБ «Аваль» було створено у 1992 р., а вже починаючи з жовтня 2005 року АТ «Райффайзен Банк» є частиною банківської групи «Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ», Австрія. Відповідно до цього банк набув статусу банку з іноземним капіталом. Банк є відповідальною особою іноземної банківської групи Райффайзен в Україні та має право приймати рішення для забезпечення вимог нагляду на консолідованій основі за банківською групою.

АТ «Райффайзен Банк» має право надавати банківські та інші фінансові послуги, а також здійснювати іншу діяльність відповідно до свого статуту та законодавства України, як у національній, так і в іноземній валюті. Фінансове посередництво здійснюється банком у формі банківських операцій.

Основними видами банківських операцій АТ «Райффайзен Банк» є депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції. Банк також пропонує широкий перелік стандартних – залучення у вклади коштів та банківських металів, відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, розміщення залучених коштів на ринку – та новітніх банківських послуг, якими користуються понад 2,5 млн клієнтів.

Крім надання банківських та інших фінансових послуг, банк має право також здійснювати іншу діяльність, що не заборонена законодавством, зокрема:

- інвестицій;
- випуск власних цінних паперів;
- організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

- зберігання цінностей, надання в майновий найм індивідуального банківського сейфу;
- інкасація коштів та перевезення валютних цінностей;
- спеціальні рішення для агробізнесу;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- програми фінансування енергоефективності;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг тощо.

Банк не здійснює діяльність у сфері матеріального виробництва та торгівлі, а також діяльність у сфері страхування, крім виконання функцій страхового посередника. АТ «Райффайзен Банк» залишається лідером із якості обслуговування в українському банківському секторі. Банк прагне й надалі підвищувати якість обслуговування клієнтів, використовуючи власний досвід та досвід інших дочірніх банків групи «Райффайзен Банк Інтернаціональ», а також новітні технології.

Статутний капітал становить 6 154 516 258,0 грн і поділений на 61 495 162 580 простих іменних акцій номінальною вартістю 10 копійок кожна та 50 000 000 привілейованих акцій номінальною вартістю 10 копійок кожна. Банк є приватним акціонерним товариством, акціонерами якого за станом на 31.12.2018 року є: 319 юридичних осіб та 109688 фізичних. Акціонерам – юридичним особам – належить 99,55% капіталу, фізичним 0,42%; викуплені банком власні акції становлять 0,02% [28].

Органами управління банку виступають:

- вищий орган управління – загальні збори акціонерів, які можуть вирішувати будь-які питання діяльності банку, крім тих, що віднесені до виключної компетенції наглядової ради законодавством або статутом;
- виконавчий орган – правління.

Органом, що здійснює контроль за діяльністю правління, захист прав вкладників, інших кредиторів та акціонерів є наглядова рада.

Рейтинговий комітет РА «Стандарт-Рейтинг» 17 травня 2023 року прийняв рішення про оновлення рейтингів АТ «Райффайзен Банк». Депозитні та кредитні рейтинги Райффайзен Банку підтверджено на високому рівні, як і в попередні періоди.

А саме, рейтинг депозитів АТ «Райффайзен Банк» є найвищим за шкалою РА «Стандарт-Рейтинг», а довгостроковий та короткостроковий кредитні рейтинги Банку – найвищими за національною рейтинговою шкалою:

Рейтинг депозитів АТ «Райффайзен Банк» оновлено на рівні ua1 за шкалою РА «Стандарт-Рейтинг».

Довгостроковий кредитний рейтинг АТ «Райффайзен Банк» за національною шкалою оновлено на рівні uaAAA. Банк або окремих борговий інструмент з рейтингом uaAAA характеризується найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами.

Короткостроковий кредитний рейтинг АТ «Райффайзен Банк» оновлено за національною шкалою на рівні uaK1. Банк або окремих борговий інструмент з рейтингом uaK1 характеризується високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника дає можливість попередити передбачувані ризики в короткостроковому періоді.

З даних таблиці 2.6 можемо зробити висновок, що протягом аналізованого періоду основні показники діяльності банку демонстрували позитивну тенденцію до зростання. АТ «Райффайзен Банк» отримувал позитивний фінансовий результат – чистий прибуток, тому і показники рентабельності власного капіталу та активів були позитивними. Хоча у 2022 році спостерігаємо скорочення чистого прибутку на 68%.

Таблиця 2.6 – Динаміка основних показників діяльності АТ «Райффайзен Банк Аваль» у 2020-2022 рр.

Показники	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Чисті активи, млн грн	111 548	131 736	176 523	20 189	44 787	18,10	34,00
Кредити надані, млн грн	46 015	68 804	61 822	22 789	-6 982	49,52	-10,15
Кошти клієнтів	88 163	107 297	143 521	19 133	36 224	21,70	33,76
Власний капітал, млн грн	12 892	15 564	17 030	2 672	1 466	20,73	9,42
Зобов'язання, млн грн	98 656	116 172	159 494	17 516	43 321	17,75	37,29
Чистий прибуток, млн грн	4 075	4 858	1 547	783	-3 311	19,22	-68,15
ROE	31,61	31,21	9,09	-0,40	-22,13	-1,25	-70,89
ROA	3,65	3,69	0,88	0,03	-2,81	0,95	-76,23
Мультиплікатор капіталу	8,65	8,46	10,37	-0,19	1,90	-2,18	22,47
Чистий процентний спред	18,12	12,86	23,00	-5,27	10,14	-29,06	78,91

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

млн грн

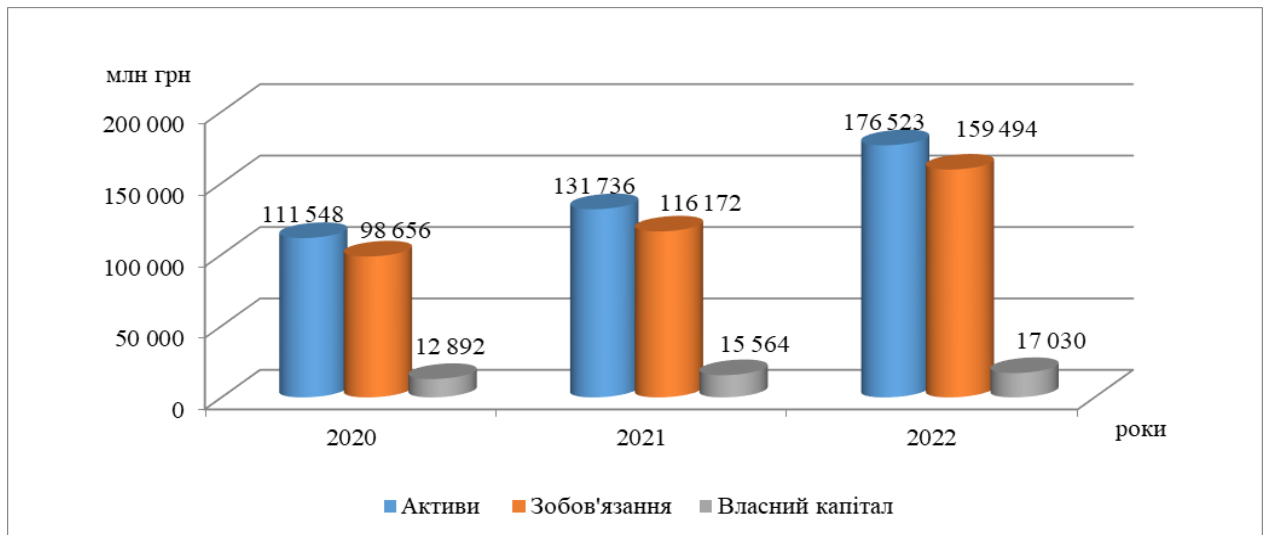

Рисунок 2.5 – Динаміка чистих активів, зобов'язань та власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано за матеріалами [1, 24]

Для більш детального аналізу діяльності банку протягом останніх трьох років складемо таблиці за даними річної фінансової звітності АТ «Райффайзен Банк Аваль» (Додатки А, Б, В), в яких буде відобразимо структуру його активів, власного капіталу та зобов'язань (таблиці 2.7– 2.13).

Таблиця 2.7 – Динаміка активів АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Активи	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис. грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Грошові кошти та їх еквіваленти	13 854 051	14 029 543	19 707 236	175 493	5 677 693	1	40
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	4 487 840	2 810 150	6 387 982	-1 677 690	3 577 832	-37	127
у т.ч. що рефінансуються НБУ	2 386 795	2 705 421	3 568 707	318 626	863 286	13	32
Кошти в інших банках	9 890 437	14 286 608	21 666 807	4 396 171	7 380 199	44	52
Кредити та заборгованість клієнтів	46 014 963	68 803 612	61 821 553	22 788 649	-6 982 059	50	-10
у т.ч. кредити та заборгованість юр. осіб	39 976 357	61 535 082	57 370 468	21 558 725	-4 164 614	54	-7
у т.ч. кредити та заборгованість фіз. осіб	6 038 606	7 268 530	4 451 085	1 229 923	-2 817 445	20	-39
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	8 051 968	6 946 301	0	-1 105 667	-6 946 301	-14	-100
у т.ч. що рефінансуються НБУ	7 585 439	6 946 301	0	-639 138	-6 946 301	-8	-100
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	19 704 224	13 474 932	49 503 461	-6 229 292	36 028 529	-32	267
у т.ч. що рефінансуються НБУ	19 704 224	13 474 932	39 736 663	-6 229 292	26 261 731	-32	195
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	49 155	49 155	49 155	0	0	0	0
Інвестиційна нерухомість	87 758	94 878	70 780	7 120	-24 098	8	-25
Дебіторська заборгованість	706	706	118 888	0	118 182	0	16742
Відстрочений податковий актив	92 959	87 664	116 444	-5 294	28 779	-6	33
Основні засоби та нематеріальні активи	4 025 137	4 477 789	4 346 454	452 652	-131 335	11	-3
Інші фінансові активи	5 128 993	6 519 993	12 592 311	1 391 000	6 072 318	27	93
Інші активи	159 730	155 098	142 179	-4 633	-12 918	-3	-8
Чисті активи, усього	111 547 920	131 736 429	176 523 251	20 188 509	44 786 822	18	34

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Розглядаючи динаміку активів та пасивів АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр. видно, що активи і пасиви банку стабільно зростали: у 2021 році на 20 188 509 тис. грн або на 18% та у 2022 році на 44 786 822 тис. грн або 34% (таблиця 2.7-2.8). На рисунку 2.5 наведено динаміку чистих активів, зобов'язань та власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Таблиця 2.8 – Склад та структура активів АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Активи	Питома вага, %			Зміна питомої ваги, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	12,42	10,65	11,16	-1,77	0,51
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	4,02	2,13	3,62	-1,89	1,49
у т.ч. що рефінансуються НБУ	2,14	2,05	2,02	-0,09	-0,03
Кошти в інших банках	8,87	10,84	12,27	1,98	1,43
Кредити та заборгованість клієнтів	41,25	52,23	35,02	10,98	-17,21
у т.ч. кредити та заборгованість юр. осіб	35,84	46,71	32,50	10,87	-14,21
у т.ч. кредити та заборгованість фіз. осіб	5,41	5,52	2,52	0,10	-3,00
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	7,22	5,27	0,00	-1,95	-5,27
у т.ч. що рефінансуються НБУ	6,80	5,27	0,00	-1,53	-5,27
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	17,66	10,23	28,04	-7,44	17,81
у т.ч. що рефінансуються НБУ	17,66	10,23	22,51	-7,44	12,28
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0,04	0,04	0,03	-0,01	-0,01
Інвестиційна нерухомість	0,08	0,07	0,04	-0,01	-0,03
Дебіторська заборгованість	0,00	0,00	0,07	0,00	0,07
Відстрочений податковий актив	0,08	0,067	0,066	-0,02	0,00
Основні засоби та нематеріальні активи	3,61	3,40	2,46	-0,21	-0,94
Інші фінансові активи	4,60	4,95	7,13	0,35	2,18
Інші активи	0,14	0,12	0,08	-0,03	-0,04
Чисті активи, усього	100,00	100,00	100,00	0,000	0,000

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

З даних таблиць 2.7 та 2.8 видно, що найбільшу частку – від 35% до 53% – у структурі активів становлять кредити та заборгованість клієнтів, які

протягом аналізованого періоду демонстрували неоднозначну динаміку: у 2021 році вони зросли на 22 788 649 тис. грн або на 50%, а у 2022 році зменшились на 6 982 059 тис. грн або 10%.

Грошові кошти та їх еквіваленти в 2020 році склали 12,42%, у 2021 році 10,65% та у 2022 році 11,16%. Отже, судячи з вагомої частки грошових коштів, можемо сказати, що банк намагався підтримувати ліквідність балансу на достатньому рівні.

Кошти в інших банках демонстрували тенденцію до зростання: на 4 396 171 тис. грн у 2021 році або на 44% та на 7 380 199 тис. грн у 2022 році або на 52%; у структурі частка коштів в інших банках зростає з 8,87% у 2020 році до 10,84% у 2021 році та до 12,27% у 2022 році.

Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, знаходились на балансі банку лише у 2020-21 рр. і частка їх становила лише 7,22% та 5,27% відповідно по роках. Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю, у загальному дослідженому періоді суттєво зросли, частка їх у 2022 році становила 28,4%, тоді як у 2020 – 17,66%, а у 2021 лише 10,23%. Практично усі цінні папери, в які вкладено кошти АТ «Райффайзен Банк» рефінансуються НБУ.

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії та інвестиційна нерухомість протягом аналізованого періоду становили менше 1% у загальній структурі активів.

Основні засоби та нематеріальні активи продемонстрували спочатку зростання: у 2021 році на 452 652 тис. грн або 11%, а вже у 2022 році вони скоротились на 131 335 тис. грн або на 3%; частка їх протягом періоду коливалась в межах 2,5-3,5%.

У структурі активів найбільшу частку, як це видно з таблиці 2.8, займають кредити та заборгованість клієнтів, на другому місці – цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю, а на третьому місці – Грошові кошти та їх еквіваленти. Протягом 2022 р. АТ «Райффайзен

Банк» був успішним в кредитуванні економіки. В умовах війни вдалося наростити кредитний портфель на 1% до 71,29 млрд грн.

Розглядаючи загальну тенденцію зміни пасивів, слід сказати, що їх величина змінювалась аналогічно до змін величини активів, оскільки пасиви – це джерела формування активів. Для досягнення більшої дискретності аналізу та наочності відображення його результатів розглянемо окремо власний капітал банку (таблиці 2.9 та 2.10) та його зобов'язання (таблиці 2.11 та 2.12).

Таблиця 2.9 – Динаміка власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Власний капітал	Роки, тис грн			Абсолютне відхилення, тис.грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Статутний капітал	6 154 516	6 154 516	6 154 516	0	0	0	0
Емісійні різниці	3 033 598	3 033 598	3 033 598	0	0	0	0
Резервні та інші фонди банку	2 732 959	4 770 369	5 576 573	2 037 410	806 204	75	0
Резерви переоцінки	1 021 117	835 048	710 164	-186 070	-124 883	-18	-15
Нерозподілений прибуток	-50 515	770 471	1 554 710	820 986	784 239	1625	102
Усього власного капіталу	12 891 676	15 564 002	17 029 562	2 672 326	1 465 560	21	9

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Як бачимо, протягом аналізованого періоду загальна величина власного капіталу зростає: на 21% та 9% відповідно по роках. На рисунку 2.6 відображено динаміку складових власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Як бачимо, більшу частку власного капіталу банку формує статутний капітал, отже, далі розрахуємо структуру складових власного капіталу та проаналізуємо тенденції її зміни (таблиця 2.10).

тис. грн

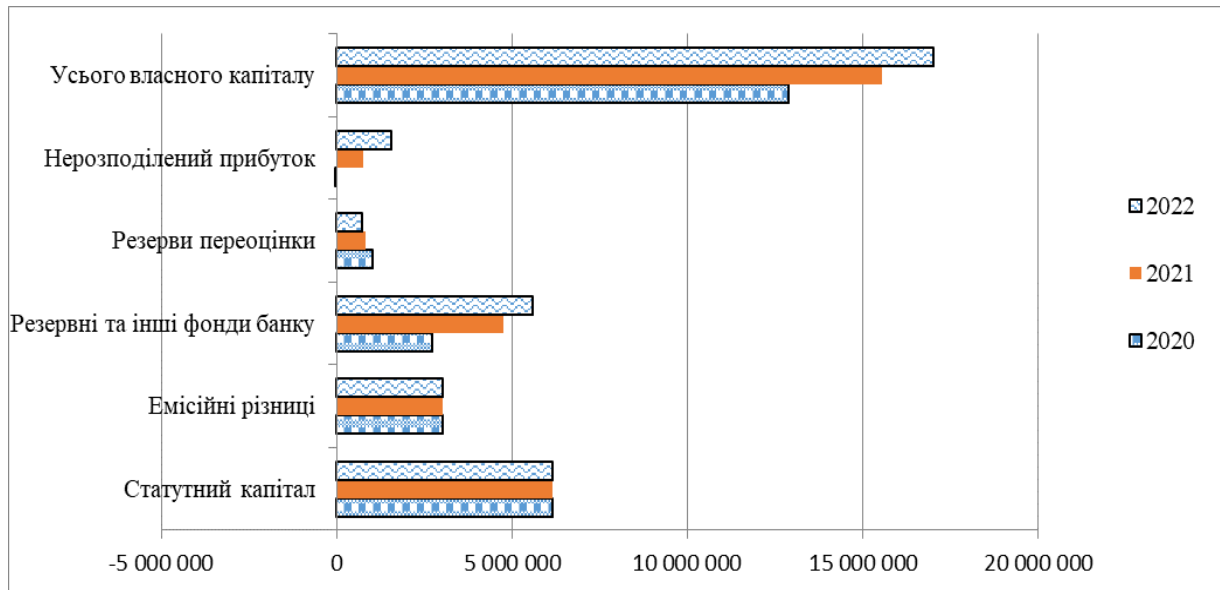

Рисунок 2.6 – Динаміка складових власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано за матеріалами [1, 24]

Найбільшу частку у власному капіталі займає статутний капітал, хоча помітна тенденція до скорочення цієї частки на користь зростаючих резервних та інших фондів банку.

Таблиця 2.10 – Склад та структура власного капіталу АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Власний капітал	Питома вага, %			Зміна питомої ваги, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Статутний капітал	47,7	39,5	36,1	-8,2	-3,4
Емісійні різниці	23,5	19,5	17,8	-4,0	-1,7
Резервні та інші фонди банку	21,2	30,7	32,7	9,5	2,1
Резерви переоцінки	7,9	5,4	4,2	-2,6	-1,2
Нерозподілений прибуток	-0,4	5,0	9,1	5,3	4,2
Усього власного капіталу	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Слід відмітити позитивну тенденцію до переходу від непокритого збитку у 2020 році, що становив 50 515 тис. грн, до нерозподіленого прибутку: у 2021 році він складав 770 471 тис. грн (приріст 1625%), а у 2022 році вже 1 554 710 тис. грн (приріст 102%).

Таблиця 2.11 – Динаміка зобов'язань АТ «Райффайзен Банк Аваль» у 2020-2022 рр.

Зобов'язання	Роки, тис грн			Абсолютне відхилення, тис.грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Кошти отримані від НБУ	3 500 002	399 963	0	-3 100 039	-399 963	-89	-100
Кошти банків	238 193	196 169	2 376 078	-42 023	2 179 909	-18	1111
Кошти клієнтів	88 163 376	107 296 762	143 520 873	19 133 386	36 224 112	22	34
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	53 583 120	64 344 649	85 598 345	10 761 529	21 253 696	20	33
у тому числі кошти на вимогу	50 344 765	58 846 835	79 399 703	8 502 070	20 552 868	17	35
у тому числі кошти фізичних осіб	34 273 123	42 527 303	57 247 771	8 254 180	14 720 468	24	35
у тому числі кошти на вимогу	29 345 059	38 116 241	47 315 635	8 771 183	9 199 393	30	24
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	29 245	19 570	21 019	-9 675	1 450	-33	7
Боргові цінні папери, емітовані банком	234 633	268 705	0	34 072	-268 705	15	-100
Відстрочені податкові зобов'язання	121 066	84 908	64 961	-36 158	-19 946	-30	-23
Резерви за зобов'язаннями	148 341	173 420	582 849	25 079	409 429	17	236
Інші фінансові зобов'язання	5 203 471	6 582 685	11 800 195	1 379 214	5 217 510	27	79
Інші зобов'язання	1 017 918	1 150 246	1 127 729	132 328	-22 516	13	-2
Усього зобов'язань	98 656 244	116 172 427	159 493 704	17 516 183	43 321 277	18	37

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Саме цим і пояснюється зменшення частки статутного капіталу, в той час як частка нерозподіленого прибутку у 2022 році становила 9,1%. Інші ж складові власного капіталу зазнавали дуже незначних змін протягом проаналізованого періоду.

Наступним кроком буде проведення аналізу зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр. (таблиця 2.11-2.12).

Як видно з таблиці 2.11, загальна сума зобов'язань банку значно зросла протягом аналізованого періоду: на 18% у 2021 р. та на 37% у 2022 р., загальний приріст за період склав 60 837 460 тис. грн або +62%, тобто зобов'язання АТ «Райффайзен Банк» зросли майже в 1,5 рази.

Далі розрахуємо структуру складових зобов'язань та проаналізуємо тенденції її зміни (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12 – Склад та структура зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Пасиви	Питома вага, %			Зміна питомої ваги, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
Кошти отримані від НБУ	3,55	0,34	0,00	-3,20	-0,34
Кошти банків	0,24	0,17	1,49	-0,07	1,32
Кошти клієнтів	89,36	92,36	89,99	3,00	-2,37
у тому числі кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	54,31	55,39	53,67	1,07	-1,72
у тому числі кошти на вимогу	51,03	50,65	49,78	-0,38	-0,87
у тому числі кошти фізичних осіб	34,74	36,61	35,89	1,87	-0,71
у тому числі кошти на вимогу	29,74	32,81	29,67	3,07	-3,14
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	0,0296	0,0168	0,0132	-0,0128	-0,0037
Боргові цінні папери, емітовані банком	0,24	0,23	0,00	-0,01	-0,23
Відстрочені податкові зобов'язання	0,12	0,07	0,04	-0,05	-0,03
Резерви за зобов'язаннями	0,15	0,15	0,37	0,00	0,22
Інші фінансові зобов'язання	5,27	5,67	7,40	0,39	1,73
Інші зобов'язання	1,03	0,99	0,71	-0,04	-0,28
Усього зобов'язань	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Як видно з таблиці 2.12 та рисунку 2.7 найбільшим джерелом залучення ресурсів та відповідно формування зобов'язань банку є кошти клієнтів: у 2020 р. вони становили понад 98,36% усіх зобов'язань банку, в подальшому у 2021 році їх частка зросла на 3% до 92,36%, а у 2022 р. знову скоротились на 2,37% до 89,99%. В середині самих коштів клієнтів переважають кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, також слід відмітити, що майже 4/5 їх є короткостроковими, тобто на вимогу; аналогічна ситуація із коштами фізичних осіб – 2/3 цих зобов'язань є коштами на вимогу.

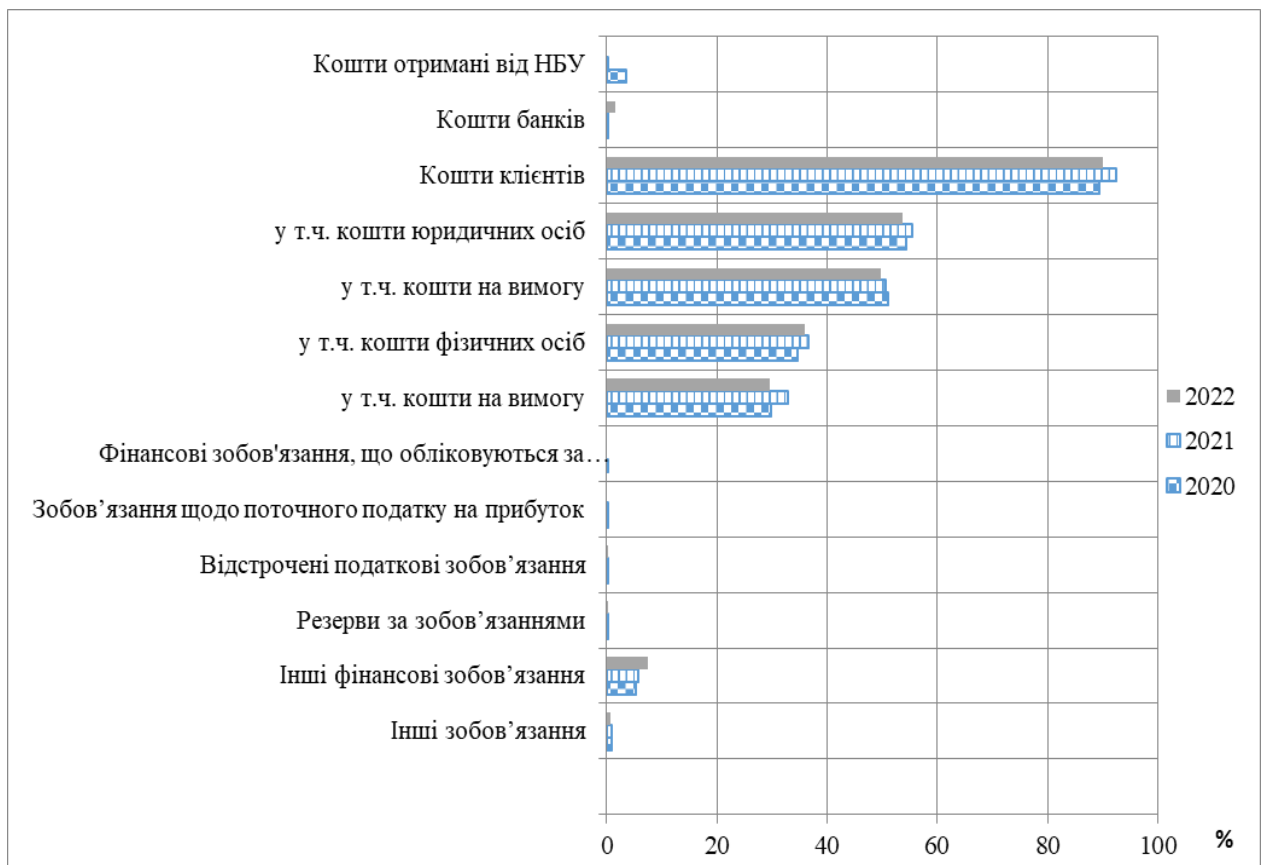

Рисунок 2.7 – Динаміка питомої ваги зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано за матеріалами [1, 24]

Що ж стосується інших зобов'язань, то протягом дослідженого періоду спостерігалось незначне зростання питомої ваги інших фінансових зобов'язань: з 5,27% до 7,40%.

Тепер розглянемо структуру пасивів АТ «Райффайзен Банк Аваль» у розрізі співвідношення власного капіталу та зобов'язань.

Протягом аналізованого періоду вона мала такий вигляд:

- 2020 рік – 11,6% та 88,4% відповідно;
- 2021 рік – 11,8% та 88,2% відповідно;
- 2022 рік – 9,6% та 90,4% відповідно.

Отже, бачимо тенденцію до скорочення частки власних коштів у ресурсах банку, що свідчить про загрозу посилення фінансової залежності від зовнішніх джерел фінансування та погіршення фінансової стійкості. Хоча в абсолютному вимірі власний капітал банку зростав: у 2021 році на 2 672 млн грн або 20,73%, а у 2022 році на 1 466 млн грн або на 9,42%.

Оскільки відповідно до свого статуту АТ «Райффайзен Банк» має основною метою отримання прибутку, то розглянемо його фінансові результати протягом останніх трьох років (таблиця 2.13).

На рисунку 2.8 відображено динаміку доходів, витрат та чистого прибутку АТ «Райффайзен Банк» протягом аналізованого періоду

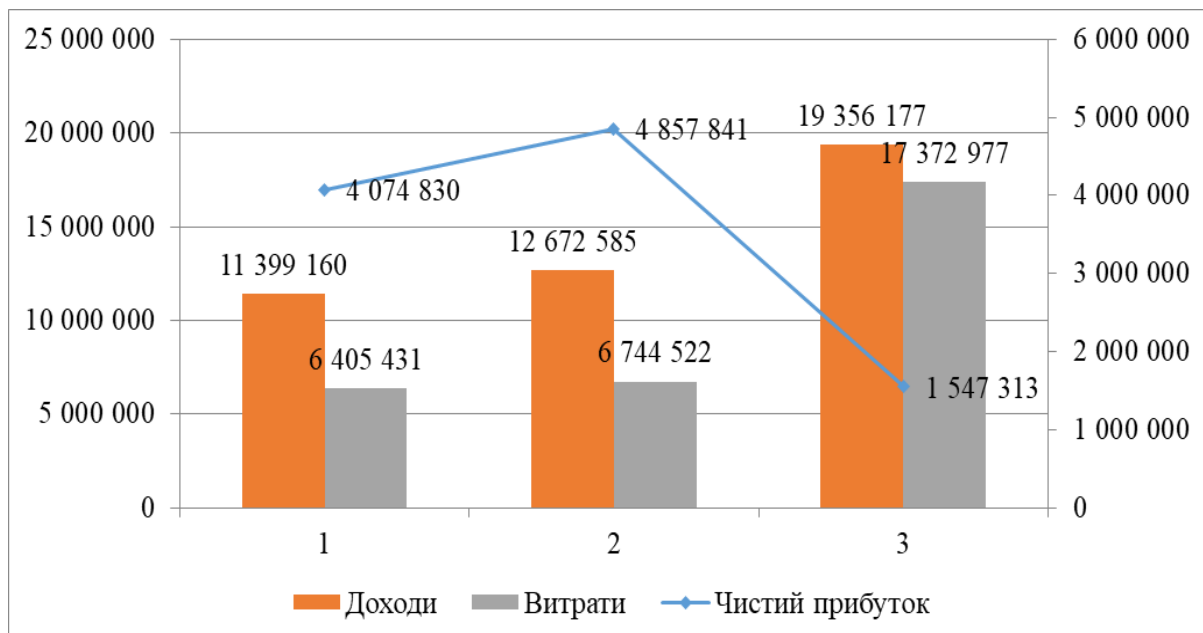

Рисунок 2.8 – Динаміка доходів, витрат та чистого прибутку АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано за матеріалами [1, 24]

Таблиця 2.13 – Показники про фінансові результати АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр.

Показник	Роки, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис. грн		Відносне відхилення, %	
	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Процентні доходи:	9 503 879	9 991 982	15 271 135	488 102	5 279 153	5	53
Процентні витрати:	2 231 787	1 787 822	2 441 416	-443 965	653 594	-20	37
Чистий процентний дохід/ (Чисті процентні витрати)	7 272 092	8 204 160	12 829 719	932 067	4 625 559	13	56
Комісійні доходи	5 613 548	6 685 627	5 084 127	1 072 079	-1 601 499	19	-24
Комісійні витрати	2 618 352	3 448 436	2 354 778	830 084	-1 093 658	32	-32
Чистий комісійний дохід/ (Чисті комісійні витрати)	2 995 196	3 237 191	2 729 349	241 995	-507 842	8	-16
Торговий результат	715 157	865 261	3 128 812	150 104	2 263 551	21	262
Інші операційні доходи	253 592	208 240	615 152	-45 351	406 912	-18	195
Інші доходи	163 123	157 733	53 144	-5 391	-104 588	-3	-66
Всього доходів	11 399 160	12 672 585	19 356 177	1 273 424	6 683 592	11	53
Відрахування до резервів:	585 486	97 659	9 505 660	-487 827	9 408 001	-83	9634
Адміністративні та інші операційні витрати:	5 819 945	6 646 862	7 867 317	826 918	1 220 455	14	18
Всього витрат	6 405 431	6 744 522	17 372 977	339 091	10 628 456	5	158
Прибуток/(збиток) до оподаткування	4 993 730	5 928 063	1 983 200	934 334	-3 944 864	19	-67
Витрати на податок на прибуток	918 900	1 070 222	435 887	151 322	-634 336	16	-59
Прибуток/(збиток) після оподаткування	4 074 830	4 857 841	1 547 313	783 011	-3 310 528	19	-68

Джерело: складено за матеріалами [1, 24]

Як видно з рисунку 2.8 протягом 2020-2022 рр. банк стабільно отримувал позитивний фінансовий результат – чистий прибуток, і хоча він демонструє неоднозначні тенденції: зростання на 19% у 2021 р., та скорочення на 68,0% у 2022 р. Таким чином, підсумовуючи результати фінансово-господарської діяльності АТ «Райффайзен Банк» у 2020-2022 рр. можна дати їй позитивну оцінку, оскільки банк вийшов із зони збитковості попередніх років, наростив обсяги власного капіталу завдяки перекриттю чистим прибутком накопиченого збитку минулих років.

3 Напрями вдосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль»

Попри всі труднощі російської війни, Райффайзен Банк завершив 2022 р. із позитивною динамікою за більшістю фінансових показників. Довіра клієнтів, лідируючі позиції на ринку, ефективне управління доходами, витратами та ризиками дозволило забезпечити достатність капіталу та виконувати всі нормативи НБУ. Банк є найбільшим четвертим кредитором в Україні, лідером у співпраці із аграріями. Такі позиції свідчать не лише про важливе його визнання, але й про відповідальність та обов'язки АТ «Райффайзен Банк» перед клієнтами за будь-яких умов. У перші дні війни банком було визначено пріоритетною підтримку критичних галузей для країни – АПК, логістики і роздрібної торгівлі, фармацевтики та постачання палива. Таке фінансування стало підтримкою для національної економіки, сприяло збереженню бізнесом робочих місць та сплатою ними податкових надходжень до бюджетів, допомагало компаніям забезпечувати громадян України продуктами харчування, паливом і медикаментами.

Кредитний портфель АТ «Райффайзен Банк» лишився на довоєнному рівні. У 2022 р. банк видав 27 млрд грн нових кредитів за рахунок власних коштів й участі у державних програмах. Банк посідає II місце за обсягами укладених кредитних договорів за державною програмою «5-7-9%». Кредитний портфель клієнтів АТ «Райффайзен Банк», які скористалися зазначеною програмою, на кінець 2022 р. становив 4,7 млрд грн.

Зростання коштів клієнтів АТ «Райффайзен Банк» на кінець 2022 р. до 143,6 млрд грн (приріст + 36 млрд грн або на 34%) вкотре доводить його рейтинговість та зростання довіри до банку, навіть за умов війни. Завдяки такому збільшенню частка банку на ринку зросла із 7,0% до 7,6%, що вкотре доводить посилення довіри до нього клієнтів. АТ «Райффайзен Банк» покращив свою ринкову позицію за цим показником, піднявшись з 4 на 3

місце. Разом із цим банк збільшив відрахування в резерви на покриття можливих кредитних і операційних ризиків, спричинених російською війною, на 9,5 млрд грн.

За 2022 р. АТ «Райффайзен Банк» було надано 10 млрд грн нових кредитів, а кредитний портфель аграріям, великим компаніям і фермерам на кінець року склав майже 30 млрд грн. Попри складну ситуацію в Україні та війну, АТ «Райффайзен Банк» продовжував кредитувати клієнтів малого і мікробізнесу. Кредитний портфель бізнес-банкінгу на кінець 2022 р. становив 7,1 млрд грн.

Управління ризиком є інструментом захисту активів та доходів АТ «Райффайзен Банк» від ймовірних втрат, що забезпечує систематичний підхід до мінімізації потенційних відхилень в доходах від бюджету відповідно до затвердженої стратегії та цілей банку. Залежно від підходу банк може обрати один або декілька методів управління ризиком:

- уникнення ризику;
- мінімізація ризику;
- передача ризику;
- прийняття ризику.

Усі ризики АТ «Райффайзен Банк» оцінюються на регулярній основі та перевіряються на предмет відповідності та суттєвості відповідно до встановленого в Групі РБІ процесу оцінки ризиків. Банк здійснює управління і контроль усіх суттєвих видів ризику, які такими визначені на рівні банку.

Оцінка ризиків показує, які види ризиків є важливі для нього. Результатом загальної оцінки ризиків є його ризик-профіль, який містить оцінку за кожним видом ризиків і зміни оцінки в порівнянні із ризик-профілем за попередній рік. АТ «Райффайзен Банк» створює/підтримує систему кредитним ризиком; ринковим ризиком; операційним ризиком; ризиком ліквідності; процентним ризиком банківської книги; комплаєнс-ризиком. Щороку визначається ризик-апетит АТ «Райффайзен Банк» за всіма видами ризиків й окремо за кожним із них, щодо яких він прийняв

рішення про доцільність/необхідність їх утримання з метою досягнення стратегічних цілей і виконання бізнес-плану.

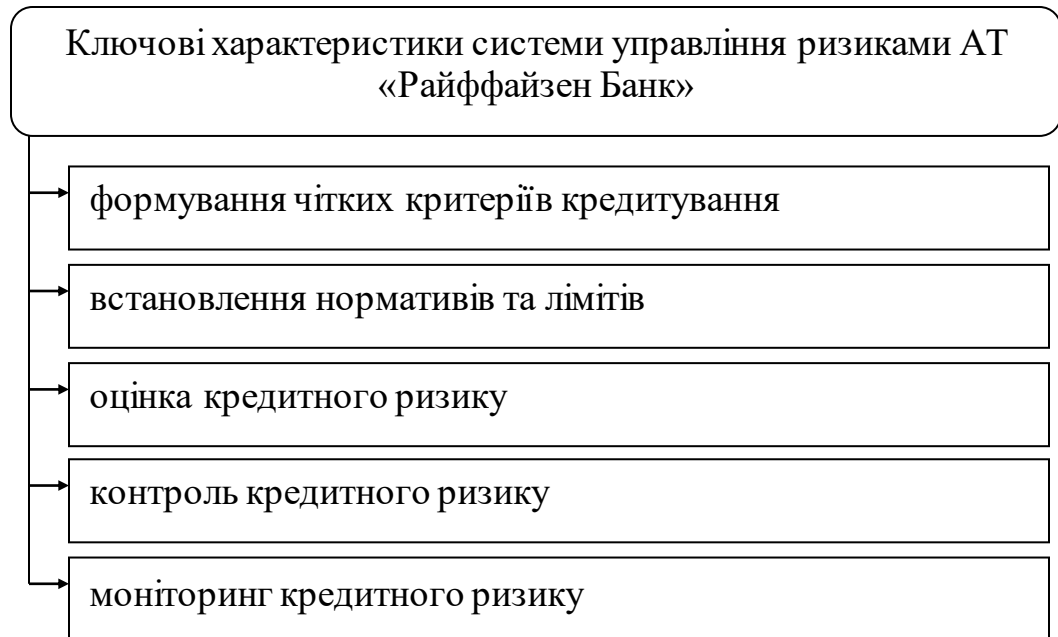

Рисунок 3.1 - Ключові характеристики системи управління ризиками АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано за матеріалами [1]

Ключовими характеристиками системи управління ризиками АТ «Райффайзен Банк» є (рисунок 3.1):

- формування чітких критеріїв кредитування з метою подальшого зменшення кредитних ризиків. Для цього Наглядовою радою банку визначається чітка стратегія управління ризиками;

- встановлення нормативів та лімітів. З метою забезпечення контролю та управління кредитним ризиком банком встановлено ліміти на суму ризику, який він готовий взяти на себе щодо окремих контрагентів, пов'язаних із ними осіб і груп пов'язаних осіб, які суттєво та сумісно поєднують різні види ризиків банківської та комерційної діяльності. Контроль ризиків, що пов'язані із такими лімітами, здійснюється постійно;

- оцінка кредитного ризику. Одним із базових способів оцінки кредитного ризику є аналіз його платоспроможності та кредитоспроможності

кожного потенційного позичальника методом фінансових коефіцієнтів, що затверджені нормативними документами банку. Оцінка кредитного ризику здійснюється в банку як на індивідуальній, так і на портфельній основі шляхом аналізу кількісних і якісних показників. Банком розроблена процедура перевірки кредитної якості з метою забезпечення завчасного виявлення можливих змін в кредитоспроможності контрагентів, включаючи періодичний перегляд розміру його забезпечення;

- контроль кредитного ризику. З метою зменшення кредитних ризиків банк встановлює обмеження й доводить їх до виконавців за допомогою стандартів, положень, політик та процедур, які визначають обов'язки й повноваження працівників. Дані контрольні обмеження виступають дієвими інструментами управління, уточнюються /оновлюються у випадку зміни умов чи рівня прийнятності кредитного ризику. Кредитні політики розробляються банком для кожного бізнес-сегменту клієнтів з врахуванням географічної і галузевої концентрації цільового ринку кредитування, їх економічної специфіки. Із врахуванням вимог затверджених кредитних політик в банку розроблені стандарти банківських кредитних продуктів для кожного бізнес-сегменту. Делегуючи відповідні повноваження своїм колегіальним органам банк встановлює послідовність процесу надання дозволів на зміну обмежень ризику чи відхилення від затверджених обмежень, якщо вони є обґрунтованими;

- моніторинг кредитного ризику. Банк проводить моніторинг кредитного ризику з метою забезпечення своєчасного відстеження його рівня і винятків з тих чи інших правил. Звіти щодо моніторингу якості кредитного портфеля в розрізі всіх сегментів є регулярними, точними, своєчасними та інформативними, надаються відповідним колегіальним органам і посадовим особам для вжиття необхідних управлінських заходів.

Відповідно до власної політики банк здійснює присвоєння рейтингів в рамках кредитного портфеля. Усі внутрішні категорії ризику визначаються

відповідно до методики присвоєння рейтингів банку. Відповідні рейтинги залежно від розмірів ризику регулярно переглядаються та оновлюються.

Таблиця 3.1 - Максимальний кредитний ризик та фінансовий вплив забезпечення фінансових активів АТ «Райффайзен Банк» в 2021-2022 р.р.

Показник	2021 р., , тис. грн		2022 р., , тис. грн	
	максимальний рівень	забезпечення	максимальний рівень	забезпечення
Кредити та аванси банкам:				
Національний банк України	8 790 724	-	30 158 059	-
Іноземні банки	2 073 266	-	8 785 078	-
Міжнародні фінансові організації	202 999	-	135 643	-
Разом	11 066 989	-	39 078 780	-
Кредити та аванси клієнтам:				
Великі підприємства	51 941 717	14 463 984	50 052 390	12 749 731
Фізичні особи	7 230 249	451 886	4 421 023	238 471
Малі підприємства	5 346 349	1 204 965	4 986 630	975 176
Мікро-підприємства	4 105 203	365 622	2 252 914	256 814
Разом	68 623 518	16 486 457	61 712 957	14 220 192
Договірні та умовні фінансові зобов'язання:				
Зобов'язання за кредитами	28 050 968	4 872	22 176 917	7 935
Договори фінансової гарантії	5 279 444	380 367	6 074 601	441 981
Разом	33 330 412	385 239	28 251 518	449 916
ВСЬОГО	113 020 919	16 871 696	129 043 255	14 670 108

Джерело: побудовано за матеріалами [1]

Окрім рейтингу, в банку впроваджено системи раннього попередження ризику, на базі яких регулярно визначається ступінь ризику зниження

платоспроможності позичальників і переглядається ризик-статус клієнтів. Ризик-статус надає можливість здійснювати групування нероздрібних позичальників в чотири групи ризиків, залежно від яких запроваджуються чітко регламентовані стратегії щодо забезпечення подальшої співпраці з ними. Для роздрібних позичальників в випадку підвищенні ступеня ризику відповідно до визначених стратегій застосовуються заходи попередження погіршення якості обслуговування кредитів.

У 2022 р. АТ «Райффайзен Банк» було включено зважену вартість отриманих фінансових гарантій в розкриття інформації щодо забезпечення. Показник максимального кредитного ризику і фінансовий вплив забезпечення фінансових активів, які не оцінюються за справедливою вартістю в 2021-2022 р.р., наведено в таблиці 3.1.

Таким чином, з метою ефективного управління кредитним ризиком АТ «Райффайзен Банк» має постійно здійснювати ефективний контроль за кредитними ризиками, проводити їх об'єктивну оцінку та забезпечувати можливість вчасного попередження їх появи, мінімізацію збитків від ведення кредитної діяльності й підтримувати фінансову стійкість та стабільність своєї діяльності. Нормативи кредитного ризику АТ «Райффайзен Банк» в 2020-2022 роках подано в таблиці 3.2.

Дані таблиці свідчать про те, що в 2020-2022 р.р. АТ «Райффайзен Банк» дотримувався нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ та забезпечив досягнення оптимального балансу між ризиком, прибутком та ліквідністю, що є пріоритетним напрямком у його роботі.

З метою забезпечення антикризового управління в сучасних умовах викликів та загроз необхідним є розробка та реалізація дієвого механізму оцінки впливу кредитного ризику на діяльність комерційних банків в Україні, що відповідатиме новим реаліям.

Відповідно до запропонованого на рисунку 3.2 організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком АТ «Райффайзен Банк», метою управління кредитним ризиком банку є ефективний контроль

як за самими кредитними ризиками, так і їх об'єктивна оцінка та можливості вчасного попередження появи, мінімізація збитків від ведення кредитної діяльності, підтримка фінансової стійкості та стабільності банку.

Таблиця 3.2 – Нормативи кредитного ризику АТ «Райффайзен Банк» в 2020-2022 р.р.

Норматив		2020	2021	2022
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	15,12	14,27	15,18
Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	64,82	35,85	67,06
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	7,20	4,69	1,61

Джерело: розраховано за матеріалами [24]

Основними принципами функціонування даного механізму мають бути:

- «принцип стратегічної спрямованості (управління кредитними ризиками узгоджено зі стратегічними інтересами банку);
- ефективності та системної оцінки (грунтовне виявлення, оцінка, запобігання та мінімізація можливих кредитних ризиків на основі чіткого алгоритму дій);
- адаптивності та гнучкості (можливості пристосування до швидких змін на ринку, прогнозування та варіативного планування);
- відповідності критеріям кредитування (розробка системи критеріїв задовільної платоспроможності для позичальників та об'єктивність їх дотримання);
- сумісності (система оцінки кредитного ризику повинна відповідати сутності та складності окремої кредитної операції);

- незалежності та неперервності оцінки (має місце об'єктивний характер оцінки та систематичний контроль за кредитними ризиками кожної окремої операції) тощо» [35].

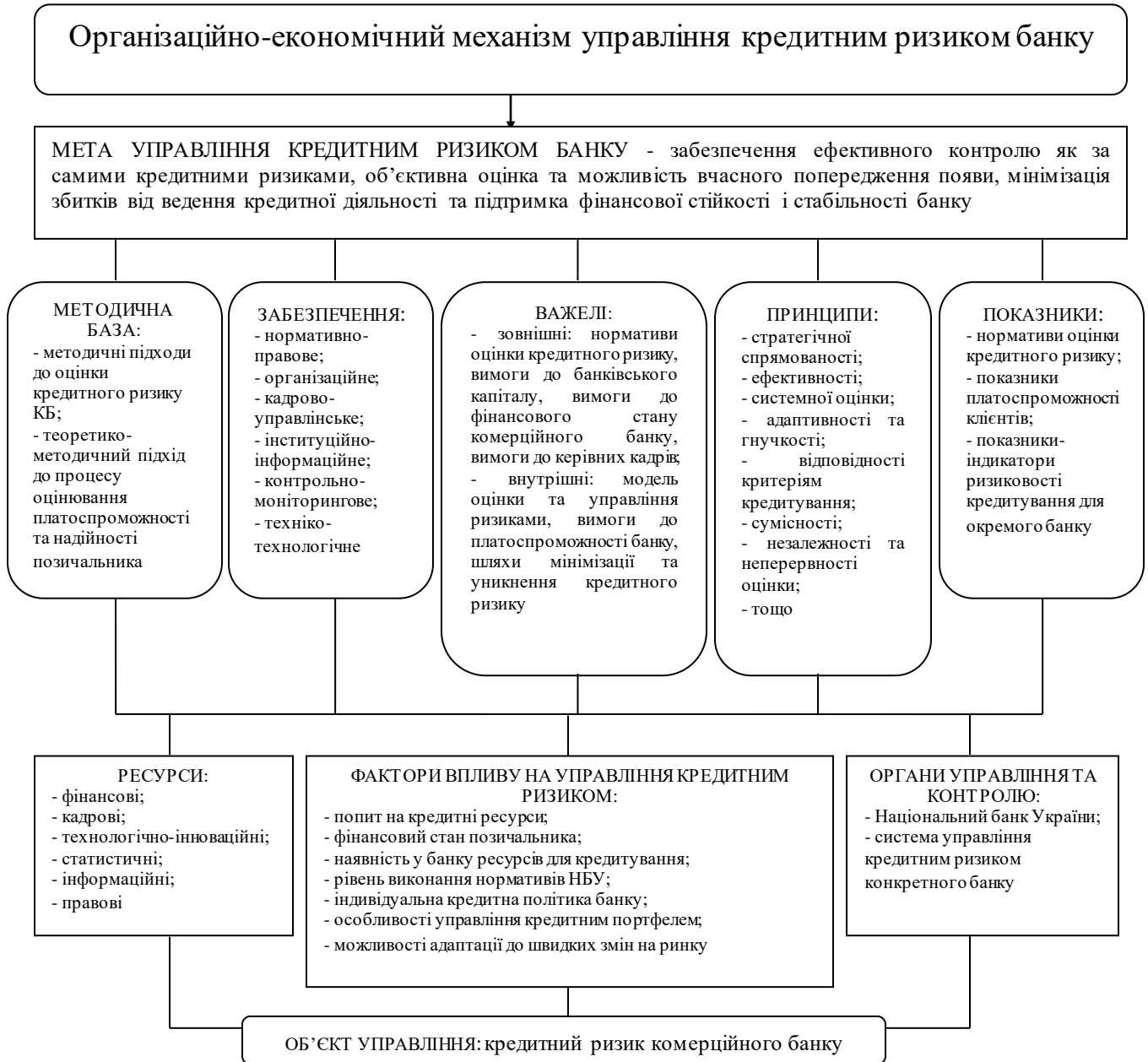

Рисунок 3.2 - Організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано за матеріалами [35]

Запропонований механізм дозволить забезпечити реалізацію стратегічних напрямків розвитку АТ «Райффайзен Банк», зокрема:

- зміцнення лідируючих позицій на банківському ринку країни;

- надання якісних і високопрофесійних банківських послуг, постійне підвищення рівня обслуговування та розширення переліку фінансових послуг за усіма бізнес-напрямами;
- розвиток бізнес-сегментів за критеріями прибутковості, зваженої на ризиком;
- забезпечення достатнього рівня ресурсної бази – активна робота із наявними і новими клієнтами; фокус на залучення довгострокових ресурсів;
- органічне зростання роздрібною і корпоративного бізнесу, відсутність концентрації на одному із бізнес-сегментів;
- «розвиток сервісної моделі та інвестування у впровадження нових банківських послуг, зокрема в сфері цифрових технологій» [35];
- збереження і підвищення ефективності операційної діяльності;
- оптимізація структури управління бізнес-сегментами;
- розвиток інформаційних технологій, що орієнтований на підтримання надійної інфраструктури, з метою забезпечення запланованого зростання бізнесу за всіма бізнес-сегментами та подальше впровадження програмного портфеля інформаційних технологій з метою зменшення зусиль та витрат на обслуговування.

В рамках реалізації стратегії АТ «Райффайзен Банк» варто залишатися на:

- концентрації на двох клієнтських сегментах – корпоративному і роздрібному;
- основній валюті операцій - гривні;
- обмеженому валютному кредитуванні з обмеженою для корпоративних клієнтів валютною виручкою;
- максимізації прибутку із мінімальним зростанням активів зважених на ризик.

Ключовими пріоритетами АТ «Райффайзен Банк» мають залишатися:

- а) для сектору юридичних осіб:

- фокус на обслуговуванні сегментів агропромислового комплексу (АПК) та мультинаціональних компаній;
- контроль якості банківського кредитного портфелю;
- підтримання прибутковості банку на запланованому рівні;
- концентрація на забезпеченні ефективності бізнес-процесів, оптимізації їх структури, удосконаленні ссервісу та послуг;
- оптимальне поєднання ресурсних і безресурсних фінансових рішень;
- покращення показника співвідношення активів-пасивів бізнесу за рахунок росту ресурсної бази в національній валюті;
- тісна співпраця із Групою Райффайзен Інтернешнл та міжнародними фінансовими інституціями;
 - а) для сектору фізичних осіб:
 - зосередження на залученні і утриманні клієнтського сегменту приватних осіб та малого і мікробізнесу;
 - перегляд і вдосконалення кредитних продуктів в розрізі цільових клієнтських груп, де основними кредитними продуктами для населення залишаються споживчі кредити та кредитні картки;
 - залучення депозитів, зокрема збільшення приросту зарплатних і пенсійних карткових рахунків;
 - збільшення потенціалу малого та мікробізнесу шляхом впровадження спрощених процесів в обслуговуванні та продажах;
 - доступний, надійний і високоякісний сервіс через розширення мережі каналів обслуговування клієнтів та подальшого розвитку функціоналу інтернет банкінгу;
 - фокусування на скороченні портфеля в іноземній валюті шляхом проведення програм по рефінансуванню валютних кредитів у гривневі.

Таким чином, проблема кредитних ризиків і шляхів зниження їх рівнів у банківській діяльності, раціонального і безпечного управління кредитним

портфелем є центральною для банків, особливо на сучасному етапі економічного розвитку в умовах викликів, ризиків та загроз. Їх рівень залежить від виду вибору стратегії розвитку банку та ефективності її реалізації. Якщо банк обирає агресивну стратегію, то тоді через високий ризик-апетит фінансові (зокрема і кредитний) ризики мають значний розмір, частина якого не покривається економічним капіталом. Якщо ж банк обирає стабільну стратегію, тоді ризик-апетит знаходиться на помірному рівні, а фінансові ризики (зокрема і кредитний) покриваються економічним капіталом повністю. Якщо ж банк обирає антикризову стратегію, то тоді фінансові ризики (зокрема і кредитний) є мінімальними і покриваються із надлишком. Саме така стратегія в умовах сучасних викликів є найбільш оптимальною для АТ «Райффайзен Банк» – вона покращує його здатність протистояти негативному впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Успішна її реалізація сприятиме надійному функціонуванню, забезпеченню фінансової стійкості не лише самого комерційного банку, але й тієї сфери, в котрій він провадить свою діяльність.

Висновки

У магістерській дипломній роботі подано варіант вирішення наукового завдання щодо забезпечення управління кредитним ризиком банку за матеріалами АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Під кредитним ризиком розуміють розмір очікуваних втрат / збитків за активом внаслідок дефолту боржника/контрагента. Для комерційного банку виникнення такого виду ризику є цілком нормальним, оскільки, як і в будь-якому іншому виді комерційної діяльності, щоб отримати прибуток необхідно йти на певний ризик. А тому важливими маркерами в даному процесі є масштаб і обґрунтованість ризику, що визначає доцільність його взяття. Проведене нами дослідження дозволило кредитний ризик розглядати з двох позицій, зокрема як ризик конкретної кредитної операції, і як ризик кредитного портфеля.

Управління кредитним ризиком є сукупністю компонент, чинників, методів, заходів та нормативів, що спрямовані на мінімізацію витрат з метою встановлення оптимального співвідношення між доходністю та ризиком. Аналіз науково-методичної та фахової літератури дозволяє виділити систему регулюючих заходів в процесі управління кредитним ризиком. Ідентифікація, оцінка та управління кредитними ризиками передбачає зміну кредитної політики і корпоративного управління банку. Результатом таких змін має стати як зменшення розміру кредитних ризиків, так і оптимізація продуктового ряду банку та підвищення рівня його прибутковості.

Проведений аналіз динаміки та сучасного стану показників розвитку вітчизняної банківської системи демонструє, що за останні три роки даний сектор пройшов складний шлях реформ і змін, що дозволило збільшити його стійкість та ефективність. Серед основних тенденцій розвитку національної банківської системи в період 2020–2022 р.р. виділяємо: скорочення кількості банківських установ, зокрема банків із іноземним капіталом та кількості їх

структурних підрозділів; посилення недовіри клієнтів до діяльності банків; адаптація банківських установ до умов роботи у воєнний період; позитивна динаміка активів банківської системи України; незначне зменшення кредитного портфеля; зростання непрацюючих кредитів, після тривалого спаду; певне відновлення банківської системи, на що вказує рентабельність активів та капіталу; тенденція до збільшення пасивів банків (зокрема їх зобов'язань). В умовах воєнного стану національна банківська система продовжує працювати, відновлювати роботу відділень у звільнених регіонах України й активно розвиватись і протистояти викликами зумовленим війною.

АТ «Райффайзен Банк» є частиною банківської групи «Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ», Австрія, має статус банку з іноземним капіталом. Основними видами банківських операцій АТ «Райффайзен Банк» є депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції. Банк пропонує широкий перелік стандартних та новітніх банківських послуг, якими користуються понад 2,5 млн клієнтів.

Попри всі труднощі російської війни, АТ «Райффайзен Банк» завершив 2022 р. із позитивною динамікою за більшістю фінансових показників. Довіра клієнтів, його лідируючі позиції на ринку, ефективне управління доходами, витратами і ризиками дозволило забезпечити достатність капіталу та виконувати всі нормативи НБУ. Банк є найбільшим четвертим кредитором в Україні, лідером у співпраці із аграріями, що свідчить про важливе його визнання і про відповідальність та обов'язки перед клієнтами за будь-яких умов. АТ «Райффайзен Банк» посідає II місце за обсягами укладених кредитних договорів за державною програмою «5-7-9%». Кредитний портфель клієнтів АТ «Райффайзен Банк», які скористалися зазначеною програмою, на кінець 2022 р. становив 4,7 млрд грн. Управління ризиком є інструментом захисту активів та доходів АТ «Райффайзен Банк» від ймовірних втрат, що забезпечує систематичний підхід до мінімізації потенційних відхилень в доходах від бюджету відповідно до затвердженої стратегії та цілей банку.

З метою забезпечення антикризового управління АТ «Райффайзен Банк» в сучасних умовах викликів та загроз нами розроблена модель організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку, який спрямований на забезпечення ефективного контролю як за самими кредитними ризиками, так і на їх об'єктивну оцінку та можливості вчасного попередження появи, мінімізація збитків від ведення кредитної діяльності, підтримки фінансової стійкості та стабільності банку.

Список використаної літератури

1. АТ «Райффайзен Банк Аваль» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://raiffeisen.ua/> (дата звернення: 18.11.2023).
2. Банківська система: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. - 580 с.
3. Банківський менеджмент : навчальний посібник / [Зянько В. В., Спіфанова І. Ю., Коваль Н. О., Ткачук Л. М.]. – 3-те вид., доп. – Вінниця : ВНТУ, 2022. – 170 с.
4. Бобиль В.В. Ідентифікація, оцінка, планування та зниження фінансових ризиків за центрами відповідальності банку / В. В. Бобиль // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». - 2016. - № 13. – с. 121-129.
5. Бондарчук М. К., Алекссєв І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система : навч. Посіб / М. К. Бондарчук, І. В. Алекссєв, Л. Г. Кльоба. - Львів : Ліга-Прес, 2017. - 246 с
6. Владика Ю. П. Особливості формування кредитного портфеля комерційного банку / Ю.П. Владика, В.В. Охріменко // Матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Фінанси: теорія і практика». – К.: Національний авіаційний університет, 2021. – С.181-182.
7. Вовчак О.Д. Поняття кредитного ризику в банківській системі України // О. Д. Вовчак, М. П. Онуфрієнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 8. – С. 171-174.
8. Волкова В. В. Розвиток системи страхування кредитних ризиків банків / В. В. Волкова // Економіка і організація управління. - 2023. - № 2 (50). – С. 86-95.
9. Гаряга Л. О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Л. О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської

системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ. - 2016. – Т.17. – С. 318-329.

10. Гладинець Н. Ю. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації / Н. Ю. Гладинець, С. П. Хланта // Економіка та суспільство : електронний науковий фаховий журнал. – Мукачеве. - 2017. - № 13. - С. 1060-1064.

11. Грудзевич У. Я. Аналіз ліквідності та прибутковості банківської системи України в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]/ У. Я. Грудзевич, Н. П. Дребот // Економіка та суспільство. - 2023. - Випуск № 48. - Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2277>

12. Дзюблюк О. В. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія / О. В. Дзюблюк, Л. М. Прийдун. - Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. - 295 с.

13. Дунас Н. В. Сучасні особливості розвитку ринку іпотеки в європейських країнах: уроки для України / Н.В. Дунас // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2019. - № 7. – С. 272-278.

14. Затворницький К. С. Управління ризиками кредитного портфеля банку: теорія і практика / К. С. Затворницький // Вісник Університету банківської справи. - 2019. - № 1 (34). – С. 70-77.

15. Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (дата звернення: 10.12.2023)

16. Інтегрована система управління ризиками банку : монографія / Н.П. Шульга, В.І. Міщенко, Л.Л. Анісімова та ін. ; за заг. ред. Н.П. Шульги. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 440 с

17. Класифікація та оцінка кредитних ризиків банку – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://pidru4niki.com/1263111341508/bankivska_sprava/klasifikatsiya_otsinka_kreditnih_rizikiv_banku (дата звернення: 20.11.2023).

18. Лінтур І. В. Напрямки дослідження ризиковості кредитних операцій в банківському бізнесі [Електронний ресурс]/ І. В. Лінтур, С. С. Ковач// Економіка та суспільство. - 2021. – Вип. 25. - Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/244/232> (дата звернення: 10.12.2023)

19. Лупенко А. Ю. Кредитно-дефолтні свопи у системі управління зовнішнім державним боргом / А.Ю. Лупенко // Проблеми економіки. - 2020. - № 4 (46). - С. 326-333.

20. Матосова Д. В. Управління кредитним ризиком у банку / Д.В.Матросова // Економічні студії: науково-практичний журнал. - 2018. - №5 (18) - [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2017/5\(18\)_2018.pdf](http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2017/5(18)_2018.pdf) (дата звернення 12.12.2023).

21. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Рішення правління НБУ від 15.12.2017 № 803–рш. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text> (дата звернення: 07.12.2023)

22. Мороз Н. В. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку / Н. В. Мороз, Т. О. Селецька // Бізнес інформ. - 2019. - №7. - С. 272-278.

23. Мостовенко Н. А. Кредитний менеджмент: Навчальний посібник / Н.А. Мостовенко, Т.І. Коробчук. – Луцьк : Волиньполіграф ТМ, 2016. - 280 с.

24. Національний банк України - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 22.11.2023)

25. Непрацюючі кредити або про показник NPL у банківській системі - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://uba.ua/ukr/news/8906> (дата звернення: 28.11.2023)

26. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи) - [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Basel_Core_principles_2012.pdf (дата звернення: 01.12.2023)

27. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016р. № 351. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

28. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління НБУ від 30.06.2016р. № 351- [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

29. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ № 64 від 11.06.2018р. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 12.03.2023).

30. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

31. Просович О. П. Ідентифікація та оцінка кредитного ризику комерційних банків / О. П. Просович, К. В. Процак // Lviv Polytechnic National University. Серія: Проблеми економіки та управління. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. - № 873. - С. 88-96.

32. Простою мовою про цінні папери. Кредитні деривативи: захист - [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<https://www.nssmc.gov.ua/finhramotnist-prostoIU-movoIU-pro-tsinni-papery-kredytни-deryvatyvy-zakhyst-vid-defoltu/> (дата звернення: 04.12.2023).

33. Радова Н.В. Методи та інструменти управління кредитним ризиком у банках / Н.В. Радова, Ю.О. Гаркуша // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». - 2018. - № 26. - С. 64-71.

34. Рац О. М. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / О. М. Рац // ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО, 2023. - Випуск 47. - Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/29043/1/Rats.pdf> (дата звернення: 15.12.2023).

35. Садчикова І. Оцінка кредитного ризику комерційного банку в умовах коронакризи / І. Садчикова, А. Онопрієнко // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2022. - № 2(30). – С. 115-124.

36. Смолінська С.Д. Інтеграція банківської системи України в умовах світової економіки / С.Д. Смолінська, Ю.С. Наконечна // «Молодий вчений». – 2018. - № 10 (62). – 390-393.

37. Сукач О. М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку / О. М.Сукач // Modern Economic. - 2020. - № 22. - С. 90-94.

38. Управління банківськими ризиками [Електронний ресурс]: підручник / Л. О. Примостка, І. В. Краснова, В. В. Лавренюк та ін. - Київ : КНЕУ, 2018. - 535с.

39. Фаюра Н.Д. Свутність та фактори виникнення кредитних ризиків / Н.Д. Фаюра, В.В. Яременко -[Електронний ресурс] - Режим доступу: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2011/v2/NV-2011-V2_61.pdf (дата звернення: 27.11.2023)

40. Saunders A., Allen L. Credit Risk Measurement: New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms. 2nd ed. New York : John Wiley&Sons, Inc., 2002. 320 p.

ДОДАТКИ